

Curs en línia de Cooperació al Desenvolupament i Agenda 2030

Una Anàlisi Transversal
en un Món Desigual

5 Mòdul

La sostenibilitat
ecològica

Universitat
de les Illes Balears

Oficina
de Cooperació al Desenvolupament
i Solidaritat OCDS

G CONSELLERIA
O AFERS SOCIALS
I ESPORTS
B DIRECCIÓ GENERAL
/ COOPERACIÓ

Table of Contents

[Títol - Autoria](#)

[Crèdits](#)

[Sumari](#)

[1.1. Presentació](#)

[1.2. Objectius específics](#)

[1.3. Continguts](#)

[1.4. Referències bibliogràfiques](#)

[1.5. Bibliografia / Recursos](#)

[2.1. Presentació](#)

[2.2. Objectius específics](#)

[2.3. Continguts](#)

[2.4. Referències bibliogràfiques](#)

[2.5. Bibliografia / Recursos](#)

[3.1. Presentació](#)

[3.2. Objectius específics](#)

[3.3. Continguts](#)

[3.4. Referències bibliogràfiques](#)

[3.5. Bibliografia / Recursos](#)

[4.1. Presentació](#)

[4.2. Objectius específics](#)

[4.3. Continguts](#)

[4.4. Referències bibliogràfiques](#)

[4.5. Bibliografia / Recursos](#)

Una Anàlisi Transversal en un Món Desigual

Mòdul 5. La sostenibilitat ecològica

**Autoria: Margalida Maria Ramis Sastre,
ecologista, feminista, mare i membre del GOB
Mallorca**

Crèdits

© del text: Les autores, 2021

© de l'edició: Universitat de les Illes Balears,
2021

Primera edició: abril de 2021

Maquetació: Eva Barceló

Coordinació editorial: Joan Vives

Edició: Oficina de Cooperació al
Desenvolupament i Solidaritat (OCDS)

Campus universitari. Cas Jai. Cra. de
Valldemossa, km 7.5.

07122 Palma (Illes Balears)

<https://cooperacio.uib.cat>

Les autores es responsabilitzen dels continguts,
opinions, textos i imatges.

5 Mòdul

1.1. La sostenibilitat ecològica a l'Agenda 2030

1.2. El canvi climàtic: una situació d'emergència

1.3 L'ecodependència i la interdependència com a resposta a les problemàtiques globals i locals.

1.4. Els moviments ecologistes: la justícia social, climàtica i ambiental

Sumari

5.1. La sostenibilitat ecològica a l'Agenda 2030

1. [Presentació.](#)
2. [Objectius específics](#)
3. [Continguts](#)
4. [Referències bibliogràfiques](#)
5. [Bibliografia / Recursos](#)

5.2. El canvi climàtic: una situació d'emergència

1. [Presentació.](#)
2. [Objectius específics](#)
3. [Continguts](#)
4. [Referències bibliogràfiques](#)
5. [Bibliografia / Recursos](#)

5.3. L'ecodependència i la interdependència com a resposta a les problemàtiques globals i locals.

1. [Presentació.](#)
2. [Objectius específics](#)
3. [Continguts](#)
4. [Referències bibliogràfiques](#)
5. [Bibliografia / Recursos](#)

5.4. Els moviments ecologistes: la justícia social, climàtica i ambiental

1. [Presentació.](#)
2. [Objectius específics](#)
3. [Continguts](#)
4. [Referències bibliogràfiques](#)
5. [Bibliografia / Recursos](#)

Universitat
de les Illes Balears

Oficina
de Cooperació al Desenvolupament
i Solidaritat OCDS

G CONSELLERIA
O AFERS SOCIALS
I I ESPORTS
B DIRECCIÓ GENERAL
COOPERACIÓ

5 I. La sostenibilitat ecològica a l'Agenda 2030

Presentació

El 30 de setembre de 2015, 196 països varen adoptar l'Agenda 2030 pel desenvolupament sostenible, entre els quals, l'Estat espanyol. Alguns mesos abans s'havia celebrat la Cimera d'Addis Abeba, que pretenia abordar els marcs de finançament per donar resposta a aquesta agenda.

L'Agenda sorgeix com un mecanisme que millora en la seva concepció, diagnosi, objectius i plantejament els anteriorment aprovats Objectius de desenvolupament del mil·lenni (ODM). L'Agenda 2030 parteix d'un diagnòstic i identificació dels reptes a cobrir des d'una anàlisi més àmplia i integradora que la que varen representar els ODM. Assumeix la interconnexió dels diferents objectius plantejats a través d'un nou enfocament que atén de manera simultània les dimensions ecològica, social i econòmica per fer front als reptes que se'ns plantegen com a humanitat.

Però, tot i que la declaració final desprèn una visió holística i sistèmica del desenvolupament, fins i tot l'existència d'una crisi

socioeconòmica i ecològica global, les solucions aportades no qüestionen el model econòmic actual que n'és la causa.

Per ser una agenda vertaderament transformadora, haurien d'abordar-se les causes que originen els problemes de desenvolupament a partir dels quals s'han configurat els objectius i, des d'aquí, proposar solucions que posin al centre la vida, això és, les persones i la sostenibilitat ecològica, com veurem més específicament en l'apartat 5.3 d'aquest mòdul.

El fet d'entendre que els problemes estan interconnectats i no poden resoldre's per si mateixos, sinó a través de solucions que igualment s'interconnectin, implica necessàriament un canvi de paradigma; és a dir, un canvi en la nostra manera d'entendre i mesurar el desenvolupament i deslligar-lo del concepte de creixement. I és precisament aquí on hauria d'enfocar-se una agenda vertaderament transformadora i on, precisament, l'Agenda 2030 perilla de convertir-se en una eina que no estigui a l'altura del repte i l'emergència que afrontam, i que ens ha de conduir necessàriament cap un canvi de paradigma global que qüestioni i reconfiguri el que entenem per desenvolupament.

Universitat
de les Illes Balears

Oficina
de Cooperació al Desenvolupament
i Solidaritat OCDS

G CONSELLERIA
O AFERS SOCIALS
I I ESPORTS
B DIRECCIÓ GENERAL
COOPERACIÓ

Objectius específics

Analitzar críticament els Objectius de desenvolupament sostenible (ODS) específics de l'Agenda 2030 que s'identifiquen amb el concepte de «sostenibilitat ecològica» i aprofundir en la interrelació amb altres objectius.

Aprofundir en el model econòmic que ens ha abocat a la situació actual: el capitalisme del segle XXI i el conflicte capital-vida.

Identificar els elements clau perquè l'Agenda 2030 es converteixi en una vertadera eina de transformació ecosocial.

Introduir el concepte de justícia ecosocial com a focus cap al qual transitar.

Universitat
de les Illes Balears

Oficina
de Cooperació al Desenvolupament
i Solidaritat OCDS

G CONSELLERIA
O AFERS SOCIALS
I I ESPORTS
B DIRECCIÓ GENERAL
COOPERACIÓ

Continguts

Una anàlisi crítica de l'Agenda 2030

En l'anterior agenda de desenvolupament basada en els ODM, la protecció del medi ambient estava emmarcada en l'objectiu 7: «garantir la sostenibilitat del medi ambient». En l'Agenda 2030, en canvi, la protecció del medi ambient no s'estableix com un objectiu específic, sinó com un fi transversal present en la majoria dels objectius, i és el fonament d'una de les '5 P' en les quals es basa l'Agenda, en concret, l'acció a favor del planeta. Recordem que en el preàmbul de la declaració s'estableixen els elements bàsics de la nova agenda d'una manera sintètica i fàcil de recordar: les 5 P: Persones, Planeta, Prosperitat, Pau i Partenariat.

Així, en el marc d'aquesta concepció —que posteriorment entrarem a analitzar— i des del punt de vista operacional, l'Agenda s'articula a través de 17 ODS i 169 fites.

Objectiu 1. Posar fi a la pobresa en totes les seves formes i a tot el món.

Objectiu 2. Posar fi a la fam, aconseguir la seguretat alimentària i la millora de la nutrició i promoure l'agricultura sostenible.

Objectiu 3. Garantir una vida sana i promoure el benestar de tots a totes les edats.

Objectiu 4. Garantir una educació inclusiva i equitativa de qualitat i promoure oportunitats d'aprenentatge permanent per a tothom.

Objectiu 5. Aconseguir la igualtat de gènere i empoderar totes les dones i les nines.

Objectiu 6. Garantir la disponibilitat i la gestió sostenible de l'aigua i el sanejament per a tothom.

Objectiu 7. Garantir l'accés a una energia assequible, fiable, sostenible i moderna per a tothom.

Objectiu 8. Promoure el creixement econòmic sostingut, inclusiu i sostenible, l'ocupació plena i productiva i el treball decent per a tothom.

Objectiu 9. Construir infraestructures resilents, promoure la industrialització inclusiva i sostenible i fomentar la innovació.

Objectiu 10. Reduir la desigualtat als països i entre ells.

Objectiu 11. Aconseguir que les ciutats i els assentaments humans siguin inclusius, segurs, resilents i sostenibles

Objectiu 12. Garantir modalitats de consum i producció sostenibles.

Objectiu 13. Adoptar mesures urgents per combatre el canvi climàtic i els seus efectes.

Objectiu 14. Conservar i utilitzar de manera sostenible els oceans, les mars i els recursos marins per al desenvolupament sostenible.

Objectiu 15. Protegir, restablir i promoure l'ús sostenible dels ecosistemes terrestres, gestionar sosteniblement els boscs, lluitar contra la desertificació, detenir i invertir la degradació de les terres i detenir la pèrdua de biodiversitat.

Objectiu 16. Promoure societats pacífiques i inclusives per al desenvolupament sostenible, facilitar l'accés a la justícia per a tothom i construir a tots els nivells institucions eficaces i inclusives que rendeixin comptes.

Objectiu 17. Enfortir els mitjans d'implementació i revitalitzar l'Aliança Mundial per al Desenvolupament Sostenible.

Font: Transformar el nostre món: L'Agenda 2030 per al desenvolupament sostenible.

Dins els ODS, a primera vista podríem dir que aproximadament la meitat posen el focus en aspectes ambientals o aborden la sostenibilitat dels recursos naturals de manera més o menys directa. En concret, segurament ningú no posaria en dubte que 7 dels ODS estan directament i, gairebé, íntegrament lligats a l'aspecte ambiental: els objectius sobre aigua neta i sanejament, energia, el desafiament que suposa la configuració i creixement dels espais urbans, producció i consum responsables, acció pel clima, la vida submarina i la vida d'ecosistemes terrestres (6, 7, 11, 12, 13, 14 i 15) atenen directament problemàtiques i objectius relacionats amb el medi ambient. Fan referència a situacions especialment crítiques en relació amb el desenvolupament de les persones i el sosteniment de la vida. En concret, l'ODS15 reconeix que el 74% dels pobres en l'àmbit mundial es veuen directament afectats per la degradació del sòl, mentre que l'ODS 6 reconeix que l'escassetat d'aigua afecta més del 40% de la població mundial i es preveu que el percentatge augmenti.

A part d'això, tot i plantejar objectius específicament relacionats amb el medi ambient, aquest es considera un element transversal i un dels pilars de l'Agenda 2030 i, per tant, té un paper important també en la majoria dels altres objectius. L'informe de Julen Ugartetxea de la Cruz, Amancay Villalba i Nekane Viota «El derecho humano al medio ambiente en la Agenda 2030», d'UNESCO Etxea, Centro UNESCO del País Vasco, 2017, mostra que en nou dels objectius restants es fa referència, almenys en una de les seves fites o metes, a un component ambiental, i posa com a exemple els següents:

— ODS 1. Fi de la pobresa. La meta 1.5, respecte a la situació de les persones empobrides i en situació de vulnerabilitat diu: «...reduir la seva exposició i vulnerabilitat als fenòmens extrems

relacionats amb el clima i altres pertorbacions i desastres econòmics, socials i ambientals».

— ODS 2. Fam zero. La meta 2.4 persegueix la sostenibilitat de la producció d'aliments i aplicar pràctiques agrícoles resilents que «...contribueixin al manteniment dels ecosistemes, enforteixin la capacitat d'adaptació al canvi climàtic, els fenòmens meteorològics extrems, les sequeres, les inundacions i altres desastres, i millorin progressivament la qualitat de la terra i el sòl».

— ODS 3. Salut i benestar. La meta 3.9 pretén aconseguir «reduir considerablement el nombre de morts i malalties causades per productes químics perillosos i per la pol·lució i contaminació de l'aire, l'aigua i el sòl» o del medi ambient en conjunt.

En aquest mateix informe apareix la següent taula d'anàlisi en relació amb les metes que fan referència al medi ambient o la protecció ambiental (en termes del mateix estudi).

Objectius i respectives metes referents a la protecció mediambiental			
Objectiu 1	1.5	Objectiu 10	—
Objectiu 2	2.4	Objectiu 11	11.4, 11.6, 11.7, 11.a, 11.b, 11.c
Objectiu 3	3.9	Objectiu 12	12.2, 12.4, 12.5, 12.6, 12.8, 12.c
Objectiu 4	4.7	Objectiu 13	Íntegre
Objectiu 5	—	Objectiu 14	Íntegre
Objectiu 6	6.3, 6.4, 6.6	Objectiu 15	Íntegre
Objectiu 7	7.2, 7.a	Objectiu 16	—
Objectiu 8	8.4	Objectiu 17	17.7
Objectiu 9	9.4		

Font: Julen Ugartetxea de la Cruz, Amancay Villalba i Nekane Viota. «El derecho humano al medio ambiente en la Agenda 2030», UNESCO Etxea, Centro UNESCO del País Vasco, 2017.

En aquest sentit, podem avançar que una anàlisi més aprofundida de les metes relatives a cada objectiu ens permetria afirmar que hi ha més fites relacionades o que tenen una incidència directa sobre la salut ecosistèmica i que no s'han tingut en compte. Posem com a exemple el cas de l'objectiu 7. L'informe d'Ugartetxea Villalba i Viota (2017) no inclou la meta 7.3. «Per a 2030, duplicar la taxa mundial de millora de l'eficiència energètica», que, a criteri propi, indubtablement té una afectació en l'impacte ambiental del model energètic dels països del Nord. La racionalització, eficiència i estalvi en el consum d'energia és un objectiu ambiental, especialment en els països del Nord i en el marc dels estàndards de desenvolupament occidental.

Menció a part mereix l'objectiu 8, que, tal com està plantejat, «Promoure el creixement econòmic sostingut» confronta de manera directa amb l'objectiu global de «desenvolupament sostenible» que promou l'Agenda 2030. Com intentarem exposar en l'apartat següent, la concepció mateixa de l'objectiu 8 o, dit d'una altra manera, que el creixement econòmic s'hagi inclòs com un dels objectius, és una mostra que els ODS parteixen d'una anàlisi errònia de la causa que ha provocat els problemes que pretén abordar. És més, amb aquest punt posa la causa dels problemes —un creixement sostingut i il·limitat sota un paradigma de valorització econòmica del progrés— al mateix nivell que les solucions.

Assegura Santiago Alba Rico, d'Ecologistas en Acción, que «No es pot posar al mateix nivell el creixement econòmic, que no és més que un indicador econòmic, i les necessitats humanes com posar fi a la pobresa o lluitar contra el canvi climàtic. En segon lloc, cada cop és més patent que el creixement econòmic és un dels principals motors dels problemes socials i ambientals, ja que moltes de les activitats que provoquen més sofriment i degradació dels ecosistemes, com la venda d'armes, la contaminació dels mars o l'especulació immobiliària, són activitats que pugen el producte interior brut (PIB), ergo generen creixement econòmic. En un món finit i bastant saturat, el creixement infinit no és una opció».

És, doncs, en aquest objectiu concret, específic i clau, tal com està plantejat, en què l'Agenda 2030 entra en la seva major contradicció. Tot just a l'apartat següent entrarem a analitzar-ne i explicar-ne el perquè.

El conflicte capital-vida

Al document Transformar el nostre món: l'Agenda 2030 de desenvolupament sostenible de l'Assemblea de Nacions Unides, primera edició (Documents), Generalitat de Catalunya, 2017,

s'identifiquen bé els conflictes actuals i globals que afrontam com a humanitat. El punt 14 de la Declaració de l'Assemblea de Nacions Unides, que correspon a l'apartat «El nostre món actual» de la Declaració de l'Assemblea, diu així:

«Ens hem reunit en un moment en què el desenvolupament sostenible afronta uns immensos reptes. Milers de milions de la nostra ciutadania continua vivint en la pobresa i privada d'una vida digna. Les desigualtats van en augment tant dins com entre els països. Existeixen unes enormes disparitats d'oportunitats, de riquesa i de poder. La desigualtat de gènere continua sent un repte fonamental. La desocupació, en particular entre el jovent, és summament preocupant. Els riscos per a la salut a escala mundial, l'augment de la freqüència i intensitat dels desastres naturals, l'escalada dels conflictes, l'extremisme violent i el terrorisme, així com les crisis humanitàries i els desplaçaments forçats consegüents de la població, amenacen d'anul·lar nombrosos avenços aconseguits en matèria de desenvolupament durant els últims decennis. L'esgotament dels recursos naturals i els efectes negatius de la degradació ambiental, incloent-hi la desertificació, la sequera i la degradació del sòl, així com l'escassetat d'aigua dolça i la pèrdua de biodiversitat, augmenten i exacerben les dificultats que la humanitat està afrontant. El canvi climàtic és un dels reptes més importants de la nostra època i els efectes adversos que provoca debiliten la capacitat de tots els països d'assolir el desenvolupament sostenible. L'augment de la temperatura global, del nivell del mar, de l'acidificació dels oceans i d'altres efectes del canvi climàtic afecten greument les zones costaneres i els països amb litorals de baixa altitud, incloent-hi un gran nombre de països menys avançats i petits Estats insulars en desenvolupament. La supervivència de moltes societats i dels sistemes de suport biològic del planeta està en perill.»

Així, les Nacions Unides encerten de ple en la identificació dels principals problemes socials i ambientals que ha d'afrontar la

humanitat del segle XXI, i que han dut molts economistes, sociòlegs i antropòlegs a afirmar, anant una passa més enllà, que ens trobam davant una crisi de la civilització. Una crisi que és sistèmica i és multidimensional.

El que està en crisi és el mateix sistema, tant pel que fa a les estructures que el sostenen (polítiques, socials, econòmiques i culturals) com pel que fa a les seves construccions ètiques i epistemològiques més bàsiques (què entenem per vida, progrés, desenvolupament, creixement, etc.). Els desequilibris i desigualtats que aquest sistema civilitzatori ha generat i que l'Agenda marca com a objectius (excepte el 8) es fan evidents en totes les dimensions de la vida i ens aboquen a una situació crítica de col·lapse. Per tant, el que cal qüestionar és la mateixa idea en si de què entenem per desenvolupament, progrés i creixement —vida en definitiva— i les estructures que el sustenten. Aspectes, tots, que l'Agenda 2030 no entra a qüestionar.

El creixement econòmic sota el paradigma de les societats capitalistes —que ha esdevingut hegemònic i global— associat a les pràctiques neoliberals ha sostingut la seva dinàmica d'acumulació de capital i maximització de guanys a costa de l'explotació dels recursos naturals i de les persones. És això el que es denomina conflicte capital-vida. I és precisament això el que l'objectiu 8 de l'Agenda pretén perpetuar —sense qüestionar ni entendre que aquest creixement econòmic sostingut és materialment impossible en un planeta finit i és la principal causa de la resta de problemes que l'Agenda pretén abordar de manera global. L'Agenda planteja en la seva meta 8.4: «...desvincular el creixement econòmic de la degradació del medi ambient...», però això —la degradació i sobreexplotació dels recursos— és inherent a la pròpia concepció i definició del sistema capitalista que l'Agenda no qüestiona.

Com apunta clarament Yayo Herrero, antropòloga i ecofeminista de referència, el capitalisme «ha declarat la guerra a la vida». Yayo Herrero afirma en una entrevista a la revista *Mundo*

Obrero —Delgado, Gema. «*Yayo Herrero: No se puede hablar de ecologismo ni de feminismo sin hablar de lucha de clases*», *Mundo Obrero*, 5 de març de 2019— que «El capitalismo és un sistema ecocida, perquè destrueix la naturalesa per créixer; patriarcal, perquè explota el treball humà, sobretot el de les dones dins de l'àmbit privat i invisibilitzat que sosté la vida; és racista perquè s'alimenta a partir de la desposseïció i l'explotació dels recursos naturals en grans zones del planeta considerant-les com a grans mines i grans abocadors i, per tant, expulsant les persones que hi viuen; i és injust per l'acaparament que fa de la riquesa». I aquesta és precisament l'arrel de tots els reptes que es plantegen a l'Agenda 2030, que analitza de manera brillant i fixa metes i indicadors, però sense encertar a qüestionar l'arrel mateixa que genera la situació global a la qual hem de fer front: el conflicte capital-vida.

No podem posar la causa i les conseqüències al mateix nivell i no podem posar el creixement econòmic al mateix nivell que les necessitats humanes —erradicació de la pobresa, accés als drets bàsics universals— o els problemes que afecten les bases que sostenen la vida —pèrdua de biodiversitat o crisi climàtica.

En l'actualitat, el sistema capitalista està en crisi perquè ha topat amb els límits de les seves pròpies lògiques d'acumulació i financerització i amb els límits biofísics que ja ha sobreexplotat i que ens han abocat a una crisi climàtica i de pèrdua de biodiversitat, escassetat d'energia i material sense precedents, tot això basat en un sistema d'opressió patriarcal, racista i injust que atempta directament contra els drets humans de milions de persones arreu del món.

En aquest escenari, l'actual pandèmia de la COVID-19 —una conseqüència més dels desequilibris ecològics generats per la nostra lògica de progrés— ha posat en evidència les vulnerabilitats del sistema per sostenir la vida. Al mateix temps, però, sembla actuar d'accelerador de les desigualtats, injustícies i contradiccions, aguditzant les problemàtiques a les quals pretén fer front l'Agenda 2030. En aquest sentit, el capitalisme del segle

XXI s'intenta reforçar en una nova ofensiva que atempta directament contra tots els objectius que es planteja l'Agenda 2030 si no es focalitza en la necessitat de revisar el model socioeconòmic sobre el qual sustentam el nostre «desenvolupament».

Com avançar cap una agenda vertaderament transformadora

Així, com hem apuntat, les societats globals s'enfronten a un moment històric crític, sense precedents, en què una crisi sistèmica, multidimensional i global sembla que es traduirà en un capitalisme encara més virulent. El conflicte entre el mercat, el capital i la vida en si mateix s'ha fet, amb la pandèmia, més evident. I les respostes que avui s'hi puguin donar, des del que queda de sobirania dels Estats i governs locals, són decisives. D'aquí la importància d'una agenda estratègica compartida. L'Agenda 2030 hauria d'esdevenir, doncs, el marc global d'actuació enfocat en una vertadera transformació del model econòmic i del paradigma global de desenvolupament que parteixi dels conceptes de justícia social i ambiental, que veurem a l'apartat següent.

I, perquè això sigui així, cal que l'Agenda sigui un full de ruta del que el sociòleg brasiler Boaventura da Sousa anomena «transicionisme»: que representi una forta aposta per una transició planificada enfocada a una nova manera d'entendre la riquesa; amb una societat arrelada al territori i els recursos que la sostenen, amb el deure prioritari de preservar-los per tal de preservar la vida, i garantint per a tothom unes condicions de vida dignes. Això implica una societat disposada a desobeir els mandats hegemònics globals, enfocada a la relocalització de la producció, la reapropiació del territori i la reivindicació dels drets humans bàsics i fonamentals per una vida que mereixi la pena ser viscuda, com apunta l'economista feminista Amaia Pérez Orozco.

Això implica fer front a l'avanç del que ja es coneix com el capitalisme del segle XXI, que en la seva pròpia agonia ha planificat una agenda que té com a diana posar les urpes sobre allò que és públic, els béns comuns, la naturalesa i el treball. És a dir, aquells àmbits vinculats a les necessitats humanes bàsiques que, si es mercantilitzassin, assegurarien espais de reproducció permanent del capital: alimentació, habitatge, salut, educació, etc.

L'Agenda 2030 hauria de constituir una oportunitat única per fer realitat els drets humans de totes les persones en tot el món, des d'una gestió responsable dels béns naturals. Perquè així sigui així, cal una Agenda enfocada a la resiliència col·lectiva i a la recuperació de sobirania i de drets col·lectius, blindant allò que possibilita la vida.

La plataforma intersectorial Futuro en Común (<http://futuroencomun.net/que-es-futuro-en-comun>) realitzà una valoració de les implicacions, potencialitats i debilitats de l'Agenda 2030. Aquesta àmplia valoració va ser el pas previ a la definició de propostes polítiques i indicadors per a la implementació d'una agenda vertaderament transformadora a l'Estat espanyol, en un informe anomenat *Informe desde la sociedad civil. Una agenda 2030 transformadora para las personas y el planeta. Propuestas para la acción política* (2018), que recomanem i compartim íntegrament.

Pel que fa a la valoració, Futuro en Común apuntava diferents aspectes que calia clarificar o reforçar, dels quals reproduïm aquí de manera resumida els que considerem més rellevants des de la perspectiva d'anàlisi de la justícia ecosocial, i després veurem per què:

Universalitat significa tots els països i totes les metes, però des de les responsabilitats diferenciades

Això té dues implicacions importants. La primera és que comporta un reconeixement implícit que no hi ha cap país a resguard dels problemes del desenvolupament, que estan sent generats pel model i l'ordre internacional actual. Encara

que la declaració final desprèn una visió holística i sistèmica del desenvolupament, i fins i tot el reconeixement de l'existència d'una crisi socioeconòmica i ecològica global, les solucions aportades no qüestionen el model econòmic actual que està en la causa. Per a ser una agenda veritablement transformadora, han d'abordar-se les causes que originen els problemes de desenvolupament que han donat forma als objectius i, des d'aquí, proposar solucions que posin en el centre les persones i la sostenibilitat ambiental. Una agenda transformadora té present també que aquests problemes estan interconnectats i no poden resoldre's per si mateixos, sinó a través de solucions que igualment s'interconnectin. I això implica necessàriament un canvi de paradigma; és a dir, un canvi en la nostra manera d'entendre i de mesurar el desenvolupament.

Per això, és preocupant que tant la declaració final com el pla d'acció d'Addis Abeba, que defineix els mitjans per a implementar-la, continuïn posant tant de pes en el creixement econòmic com a motor del desenvolupament, o en el paper que hi poden tenir el comerç, les empreses i el finançament privat sense una regulació que el delimiti. També és significativa l'absència de la lluita contra els paradisos fiscals, subjectes necessaris per a l'elusió fiscal de les multinacionals i les pràctiques de corrupció i els delictes de tota mena. En definitiva, hi ha una contradicció evident a considerar el sector privat com l'eix que contribueix a generar condicions per al desenvolupament, enfront de la nostra visió que considera que si el desenvolupament humà sostenible implica defensar l'interès de la majoria, el públic serà llavors l'espai des del qual construir les polítiques que l'afavoreixin.

Per altra banda, cal assegurar que universalitat significa tots els països i tots els objectius, i evitar que els països abordin l'Agenda dels ODS com un menú d'opcions, en el qual cada país decideix quins dels 17 objectius i 169 metes vol aconseguir, fent fallida, llavors, el principi de «no deixar

ningú enrere» que presideix el seu seguiment i avaluació. Encara que una certa prioritització sigui necessària, sobre la base de la situació de partida de cada país, tots han de definir clarament com contribuiran al conjunt de l'Agenda.

En la mateixa línia, la universalitat de l'Agenda no pot suposar una excusa per amagar que no tots els països tenen el mateix grau de responsabilitat en els problemes que ens afecten com a societat global i que, per tant, els deures no són els mateixos per a tots els països. En definitiva, el principi d'universalitat, de no combinar-se amb el de responsabilitats comunes però diferenciades, quedaria desactivat.

Finalment, la falta de mecanismes sancionadors, atès el caràcter no vinculant de l'Agenda 2030, desdibuixa l'objectiu transformador d'aquesta. És incoherent que les metes, que adopten dimensions de normes multilaterals, siguin aconseguides si es deixa en les mans de la voluntat de la sobirania nacional dels Estats.

Una agenda de desenvolupament connectada amb les qüestions ambientals

És la primera vegada que una agenda internacional de primer ordre connecta de manera central les qüestions de desenvolupament amb les qüestions ambientals. Fins ara s'havia abordat separatament amb una agenda de desenvolupament humà (amb els ODM com a principal instrument) i l'agenda de desenvolupament sostenible (a partir dels resultats de les diferents cimeres de la Terra).

Aquesta convergència és positiva perquè, en reconèixer el vincle entre totes dues i abordar-les de manera conjunta, es facilita l'avanç conjunt (lògica sistèmica).

No obstant això, tant l'Agenda 2030 com l'Acord climàtic de París mostren una excessiva confiança en les solucions mercantils i tecnològiques per fer front als desafiaments en matèria de sostenibilitat. La transferència tecnològica no és suficient i pot tenir, a més, efectes negatius, com contribuir a

augmentar el deute extern. Tampoc no es visibilitzen les «motxilles ecològiques» i s'eviten les decisions necessàries vinculades amb el canvi de model productiu, de distribució i de consum.

L'abordatge ambiental vinculat al canvi climàtic no incorpora com a prioritari el treball en reducció de riscos de desastres vinculat a accions de prevenció, mitigació o preparació molt vinculades a incorporar pràctiques de desenvolupament més sostenibles i respectuoses amb el medi ambient, així com enfocades a la promoció de societats més resilients.

Les recerques sobre la petjada ecològica demostren que consumim i generam residus a un ritme que sobrepassa la capacitat de regeneració del planeta a escala global. D'altra banda, manifesta la inequitat en l'apropiació dels recursos per part dels diferents països, per la qual cosa aporta una eina molt útil per avaluar la justícia social. Tot això posa de manifest la necessitat d'apostar per un model socioeconòmic que s'ajusti als límits planetaris —especialment als països enriquits— i amb criteris d'equitat social entre les diferents comunitats.

La falta de centralitat dels drets humans

Els drets humans haurien de ser a l'epicentre de l'Agenda, i s'haurien d'abordar els objectius aprovats des de la integralitat, universalitat, indivisibilitat i interdependència dels drets. Per a això, els nous compromisos haurien de sustentat-se en el marc internacional dels drets humans i ser presents en tots els objectius, metes i indicadors.

Cal recordar als països que els instruments que integren el cos jurídic internacional de drets humans inclouen compromisos i actuacions d'obligat compliment per als Estats que els han subscrit. I els seus principis d'igualtat i no discriminació, de participació i empoderament, d'atenció prioritària als col·lectius en situació de més vulnerabilitat i l'exigibilitat de la rendició de comptes han de ser la guia que doni forma a les polítiques i plans per aconseguir els ODS.

La justícia ecosocial com a focus cap al qual transitar

En l'article «Justicia ecosocial y buen vivir. De la comunicaci3n para el desarrollo a la justicia ecosocial y el buen vivir», el doctor en Periodisme i expert en comunicaci3n i gesti3n pol3tica Alejandro Barranquero planteja la justícia ecosocial com a via de reflexi3n per a la construcci3n d'una disciplina atenta a l'univers de riscos globals i a la depend3ncia de l'3sser hum3n i de la seva cultura respecte a l'entorn f3sic i natural.

Es tracta d'un terme que obliga a posar en entredit el concepte de «desenvolupament» ent3s fins ara i obre altres dimensions de la vida humana que no tenen a veure amb el que 3s acumulatiu o final3stic. Un concepte que ja t3 alguns desenvolupaments en els camps de la sociologia, l'ecologia, el dret i l'economia.

El concepte de justícia social apareix ja al segle XIX en l'obra d'autors com Weber, Mill i Marx, per3 la seva translaci3n als camps de la sociologia i la pol3tica no es donen fins a final del segle passat. S'ent3n ja no des del camp jur3dic estrictament, sin3 des d'un ideal de justícia distributiva, 3s a dir, un repartiment just de b3ns i recursos. Aix3, aquesta noci3n parteix d'un diagn3stic de la desigualtat social enfront de la qual es proposa un nou marc de drets i pol3tiques p3bliques.

A aquesta visi3n de justícia social s'afegeix la visi3n que totes les formes de vida s3n m3tuament interdependents entre si i dependents de la naturalesa, molt present en les cosmovisions ind3genes que incorporen una visi3n radicalment diferent de la naturalesa, en qu3 la societat i l'economia no en s3n ens separats, sin3 sistemes dependents de la natura i dels recursos que proporciona (ecodependents). Des d'aquesta visi3n, la naturalesa no 3s quelcom a dominar, ni extern, ni una amenaça, sin3 que nosaltres som part de la seva pr3pia din3mica i 3s fonament i condici3n de la nostra exist3ncia futura.

Per tant, el concepte de justícia ecosocial transmet que el que està en joc és la vida mateixa, és a dir, és una concepció que desborda els límits d'un projecte merament econòmic, social o polític i que adquireix el caràcter de paradigma regulador del conjunt total de la vida tant social com natural. Així, ens dona un nou marc amb perspectiva holística que ens permet abordar els problemes generats pel capitalisme —pobresa, desigualtat, explotació, injustícia...— no ja amb els instruments del capitalisme, sinó encoratjant un canvi o substitució radical del mateix sistema capitalista, abocat a generar aquestes problemàtiques que són part de la seva pròpia definició.

En definitiva, cal que les polítiques dels Estats i ens que assumeixin els principis de l'Agenda 2030 enfoquin les seves polítiques des d'una perspectiva de drets humans i de centralitat de la vida en totes les seves dimensions, humana i com a part de l'ecosistema terrestre, això és, de justícia ecosocial. Així podríem abordar les problemàtiques relatives a la implementació d'un nou ordre econòmic mundial basat en l'assumpció de límits, de la resiliència i de l'acompliment d'un dret humà bàsic i universal que és el dret a la vida, a una vida justa i digna per a nosaltres i per a les generacions futures.

Universitat
de les Illes Balears

Oficina
de Cooperació al Desenvolupament
i Solidaritat OCDS

G CONSELLERIA
O AFERS SOCIALS
I I ESPORTS
B DIRECCIÓ GENERAL
COOPERACIÓ

Referències bibliogràfiques

HERRERO, Y. «[Crisis global: cuando el capital puso la vida a su servicio](#)», Coordinadora Feminista.

PÉREZ OROZCO, A. (2011). «Crisis multidimensional y sostenibilidad de la vida». *Investigaciones Feministas*, 49, vol. 2, 29-53. <http://revistas.ucm.es/>

BARRANQUERO, A. (2012). «[Justicia ecosocial y buen vivir. De la comunicación para el desarrollo a la justicia ecosocial y el buen vivir](#)», *Cuadernos de Información y Comunicación*, v. 17, 63-78. Universitat Complutense de Madrid.

UGARTETXEA DE LA CRUZ, J.; VILLALBA, A.; VIOTA, N. (2017). «[El derecho humano al medio ambiente en la Agenda 2030](#)», UNESCO Etxea / Centro UNESCO del País Vasco.

DE SOUSA SANDOR, B. «[El negacionismo, el gatopardismo y el transicionismo](#).» *Público*, 22 d'octubre de 2020.

DELGADO, G. «[Yayo Herrero: No se puede hablar de ecologismo ni de feminismo sin hablar de lucha de clases](#)», *Mundo Obrero*, 5 de març de 2019.

Futuro en Común (2018). [Informe de la AGENDA 2030. Una mirada desde la sociedad civil](#).

[Transformar el nostre món: l'Agenda 2030 de desenvolupament sostenible de l'Assemblea de Nacions Unides](#), primera edició (Documents), Generalitat de Catalunya, 2017.

[Valoración de la #AGENDA2030.](#) Futuro en Común.

Universitat
de les Illes Balears

Oficina
de Cooperació al Desenvolupament
i Solidaritat OCDS

G CONSELLERIA
O AFERS SOCIALS
I I ESPORTS
B DIRECCIÓ GENERAL
COOPERACIÓ

Bibliografia / Recursos

GONZÁLEZ REYES, L.; ALMAZÁN GÓMEZ, A.; LAREO FERNÁNDEZ, Á.; ACTIS MAZZOLA, W.; BUENO MORERA, L. M.; MADORRÁN AYERRA, C.; SANTIAGO MUIÑO, E.; DE BENITO MORÁN, C. (2019). «[Escenarios de trabajo en la transición ecosocial 2020-2030](#)», Ecologistas en Acción.

RIECHMAN, J. (2019). *Otro fin del mundo es posible, decían los compañeros. Sobre transiciones ecosociales, colapsos y la imposibilidad de lo necesario*. MRA Ediciones.

Gobierno de España (2020). [Reconstruir lo común. La implementación de la Agenda 2030 en España. Informe de progreso](#).

MOGOLLÓN GARCÍA, I. (2019). «[Reflexiones sobre la economía colaborativa y el capitalismo de las emociones: nuevos retos en el análisis del conflicto Capital-Vida](#).» *Lan harremanak: Revista de Relaciones Laborales*, 41, 6 (exemplar dedicat a economia col·laborativa). ISSN 1575-7048.

[Ecologia Política](#).

Universitat
de les Illes Balears

Oficina
de Cooperació al Desenvolupament
i Solidaritat OCDS

G CONSELLERIA
O AFERS SOCIALS
I I ESPORTS
B DIRECCIÓ GENERAL
COOPERACIÓ

5

2. El canvi climàtic: una situació d'emergència

Presentació

En l'apartat formatiu anterior ens hem centrat a fer una anàlisi crítica dels Objectius de desenvolupament sostenible marcats en l'Agenda 2030. Una de les qüestions fonamentals a l'hora d'enfocar el factor principal que pot comprometre la consecució dels objectius que planteja l'Agenda 2030, és precisament el fet de no revisar el model de desenvolupament i econòmic que ens ha portat fins aquí. El model del capitalisme hiperglobalitzat i hiperconnectat i les pràctiques neoliberals han desencadenat tot un seguit de desequilibris ecosistèmics i desigualtats i injustícies socials que van directament vinculats a la concepció mateixa dels conceptes de riquesa, creixement i desenvolupament.

És per això que en aquest apartat formatiu continuarem insistint en la correlació directa entre el model de desenvolupament, producció i consum del Nord global i la crisi climàtica d'origen antropogènic (causada per l'acció humana).

Analitzarem el concepte d'emergència climàtica per tal d'entendre el marc temporal d'actuació en què ens movem i, sobretot, per tal d'entendre que aquesta crisi —la climàtica— ha vingut per romandre i que un dels grans reptes globals per a la supervivència com a espècie implicarà necessàriament adaptar-s'hi en les millors condicions, recuperant, aquí també, el concepte de justícia ecosocial per a una adaptació no violenta, justa i equitativa.

Universitat
de les Illes Balears

Oficina
de Cooperació al Desenvolupament
i Solidaritat OCDS

G CONSELLERIA
O AFERS SOCIALS
I I ESPORTS
B DIRECCIÓ GENERAL
COOPERACIÓ

Objectius específics

Entendre que la crisi climàtica i ecològica està provocada per la superació dels límits del planeta pel que fa a la seva capacitat de càrrega. I tot, com a conseqüència d'un model social i econòmic basat en la maximització dels beneficis econòmics al marge dels fluxos físics de materials i energia.

Situar-se dins un paradigma de canvi inevitable. La inèrcia dels canvis —antropocèntrics— que ja hem provocat en les regles del joc ecosistèmic ocasionarà uns canvis en el clima que obligaran a adaptar la nostra manera de viure i habitar en la biosfera.

Valorar la urgència de l'actuació perquè la reproducció de la vida pugui ser encara compatible amb aquestes noves regles del joc. Cal aixecar el peu de l'accelerador per evitar un caos climàtic de conseqüències impredecibles i adaptacions impossibles.

Universitat
de les Illes Balears

Oficina
de Cooperació al Desenvolupament
i Solidaritat OCDS

G CONSELLERIA
O AFERS SOCIALS
I I ESPORTS
B DIRECCIÓ GENERAL
COOPERACIÓ

Continguts

Una economia suïcida: el capitalisme contra el clima

Declaració de l'Assemblea per la Justícia Climàtica. 2009.
Belém (Brasil)

JUSTICIA CLIMÁTICA ¡AHORA!

¡No a las ilusiones neoliberales, sí a las soluciones de los pueblos!

Por siglos, el productivismo y el capitalismo industrial han destruido nuestras culturas, explotado nuestra mano de obra y envenenado a nuestro medio ambiente.

Ahora, con la crisis climática, la Tierra está diciendo ¡ya basta!

Una vez más, las personas que han creado el problema nos dicen que también tienen las soluciones: el comercio de emisiones de CO₂, el llamado «carbón limpio», más energía nuclear, agro-combustibles, incluso un «nuevo pacto verde». Pero éstas no son soluciones reales, sino ilusiones neoliberales. Es hora de ir más allá de estas ilusiones.

Las y los que luchan día a día para defender su medio ambiente y sus condiciones de vida ya están construyendo

soluciones reales al cambio climático. Tenemos que globalizar estas soluciones.

Para nosotras y nosotros, las luchas por la justicia climática y la justicia social son una sola. Son las luchas por los territorios, las tierras, los bosques, el agua, por la reforma agraria y urbana, la soberanía alimentaria y energética, así como por los derechos de las mujeres y de las y los trabajadores. Las luchas por la igualdad y la justicia para los pueblos indígenas, para los pueblos del Sur global, las luchas por la redistribución de la riqueza y por el reconocimiento de la deuda ecológica e histórica de los países del Norte.

Frente a los intereses deshumanizados e impulsados por el mercado de la élite global y el modelo dominante de desarrollo basado en un crecimiento y consumo interminables, el movimiento por la justicia climática reclamará los bienes comunes, y pondrá las realidades sociales y económicas en el corazón de nuestra lucha contra el cambio climático.

Llamamos a todas y todos —trabajadores, campesinos, pescadores, estudiantes, jóvenes, mujeres, pueblos indígenas, así como a todos los seres humanos concienciados del sur y del norte— a unirse a esta lucha común para construir soluciones reales a la crisis climática, por el futuro de nuestro planeta, nuestras sociedades y nuestras culturas. Todos juntos estamos construyendo un movimiento por la justicia climática.

Apoyamos las movilizaciones contra la cumbre del G20 y sobre la crisis global del 28 de marzo al 4 de abril, y la movilización de la Vía Campesina el 17 de abril.

Apoyamos el llamado para un Día de Acción Internacional en Defensa de la Madre Tierra y los Derechos de los Pueblos Indígenas el 12 de octubre.

Llamamos a movilizarse y organizar acciones diversas en todas partes, en los preparativos hacia, durante, y después,

de la Conferencia sobre Cambio Climático de la ONU en Copenhague, especialmente durante el Día de Acción Global el 12 de diciembre de 2009.

En toda nuestra labor, desenmascaramos las falsas soluciones, alzaremos las voces del sur, defenderemos los Derechos Humanos, y fortaleceremos nuestra solidaridad en la lucha por la justicia climática. Si tomamos las decisiones acertadas, podremos construir un mundo mejor para todas y todos.

Foro Social Mundial de Belém (Brasil)

En aquesta declaració s'explicita quina és la causa que ens ha abocat a la crisi climàtica actual, i quins són els àmbits en disputa per fer-hi front des de les concepcions de justícia climàtica i justícia social.

El capitalisme s'ha alimentant de la concepció dels mites del creixement, del desenvolupament i del progrés, que ignoren els límits biofísics del planeta, i ha generat desequilibris greus en les regles del joc ecosistèmic. L'economia és un element o subsistema més de l'ecosistema terrestre, però, en comptes d'assumir l'engranatge i la seva ecodpendència i interdependència, ha volgut sotmetre territoris i persones, enfocant el creixement als guanys i mercats, en lloc d'enfocar-lo a garantir les possibilitats de perpetuar la vida.

En aquest marc conceptual, el sistema ha generat greus desequilibris, i el canvi climàtic n'és un dels màxims exponents. Un desequilibri que ara mateix amenaça fins i tot les possibilitats de vida futura a la biosfera. També podríem afegir-hi, òbviament, altres derivades greus del model de producció capitalista global com la pèrdua alarmant i sense precedents de biodiversitat, l'exhauriment dels recursos fòssils i els materials o la pèrdua dels sòls i l'aigua (en quantitat i qualitat).

Des del punt de vista de la crisi climàtica, el capitalisme no té eines ni solucions. Això no vol dir que no cerqui subterfugis, falses solucions o solucions de continuïtat creant conceptes com el

«desenvolupament sostenible» o el «capitalisme verd», nocions que intenten conciliar el que és irreconciliable i deixen els mateixos conceptes buits de significat.

Res no tornarà a ser igual: ni el clima ni la societat

«El terme ‘canvi’ segons el diccionari és una modificació que tant pot ser positiva com negativa, per això recentment s’està començant a fer servir el concepte d’emergència climàtica o crisi climàtica, ja que reflecteix amb major contundència les conseqüències dels augments de temperatura globals.»

Fundació Formació i Treball

Així, doncs, tal com hem vist, el projecte de ‘modernitat’ als països del Nord global, basat en la producció capitalista, està provocant un col·lapse sistèmic de la biosfera. Com ja apuntàvem a l'apartat formatiu anterior, ens trobam davant una crisi civilitzatòria, i, tot i que no podem saber com evolucionarà l'esdevenir, el que sense dubte és clar és que el panorama en el qual s'insereix la vida a la biosfera terrestre serà completament diferent de l'actual. La comunitat científica aporta dades contundents que indiquen un futur amb problemes inèdits i segurament també seran inèdites les oportunitats que tenim per construir societats més justes, solidàries, democràtiques i sostenibles en els durs escenaris que s'aproximen.

Si som capaços d'assumir col·lectivament les implicacions d'aquest greu diagnòstic, de confrontar clarament els models de producció capitalistes centrats en l'acumulació i l'explotació patriarcal de les persones i de tots els ésser vius, i els mites i creences que sostenen aquesta ‘modernitat’ aparent, tendrem

l'oportunitat de construir una nova relació civilitzatòria amb la biosfera.

En la segona part de l'informe *Ecologistas en Acción* (2017). «Caminar sobre el abismo de los límites. Políticas ante la crisis ecológica, social y económica», s'apunta quins seran previsiblement els canvis que esdevindran en els diferents àmbits socials, econòmics, polítics i els que caldran des del punt de vista cultural. Tot seguit els recollim:

Hi haurà una **tensió cap a una crisi alimentària** ocasionada per l'escassetat energètica en el marc d'un model agroindustrial fortament dependent del petroli i els seus derivats, els efectes del canvi climàtic, per exemple, sobre els règims hídrics en les diferents latituds del planeta, i els processos d'erosió del sòl. La manera en què es resolgui aquesta tensió dependrà de si es posen o no en marxa mesures enfocades a la sobirania alimentària, a la reducció ordenada de la població via emancipació de les dones i a mesures d'aposta massiva per l'agricultura ecològica.

En relació amb la **distribució de la població, l'habitabilitat de les ciutats** es veurà condicionada per canvis profunds en la mobilitat i el transport derivats de la dificultat per mantenir les infraestructures i subministraments en un context de declivi energètic i de caiguda de les cadenes globals de comerç, i per les greus dificultats per gestionar els residus.

El **sistema econòmic, condicionat pel declivi energètic**, estarà sotmès a cicles de crisi i recuperació i en cap cas no tornarà a la situació d'etapes anteriors. Per contra, tindrà lloc una progressiva degeneració socioeconòmica, en què els nous sistemes emergents poden oscil·lar entre els neofeudalismes o capitalismes regionals i altres models de base solidària, feminista, ecològica i, hi afegiríem, comunitària.

Els **models d'Estat i societat** aniran perdent complexitat estructural i hauran de fer front als conflictes derivats del declivi energètic, el canvi climàtic i la crisi ecològica i de recursos, tenint

cada vegada menys ingressos i més despeses. A això caldrà afegir la incapacitat de sostenir uns serveis públics de qualitat universals. Aquest context pot il·luminar neofeixismes i augmentar les bretxes del repartiment de la riquesa i tot tipus de desigualtats socials i ambientals, però també models amb forts valors emancipadors, comunitaris i ecosocials, que ens oferirien escenaris de major justícia, equitat i sostenibilitat.

En el marc internacional, és probable un **descens en la capacitat de govern global i una creixent regionalització**. També un increment dels fluxos migratoris.

Analitzant la disponibilitat d'**informació i coneixement**, es **plantegen escenaris de pèrdues considerables**, la qual cosa reclama plans de conservació i d'elecció dels coneixements que siguin més útils per a les societats postpetroli cap a les quals ens dirigim.

Finalment, davant els **projectes vitals i relacionals de les persones** i les seves cures, ens trobam de nou amb escenaris que podrien oscil·lar entre estratègies individualistes, de competència i dominació, o estratègies col·lectives, comunitàries i cooperatives, que ens garanteixin formes de vida més sustentables i d'acord amb la nostra naturalesa d'interdependència.

D'altra banda, i concretament pel que fa a la crisi climàtica, com veurem més extensament en el següent apartat, si no aconseguim establir la concentració de CO₂ atmosfèric i frenar les pitjors conseqüències del canvi climàtic, se'ns presentaran escenaris molt durs d'escassetat alimentària i aigua, pèrdua de la biodiversitat, fenòmens meteorològics extrems, desenvolupament de plagues i malalties, desplaçaments humans en massa, etc.; per això, la lluita contra la crisi climàtica esdevé el gran repte del nostre temps.

Enfront de la crisi climàtica, cal imperiosament assumir l'emergència climàtica

El sistema climàtic és un sistema complex. Això és, no es comporta de manera lineal pel que fa a les relacions causa-efectes. Així, hi ha una acumulació de conseqüències derivades de processos que alhora es realimenten, i els efectes amplifiquen les seves causes una vegada superat un determinat llindar.

Tal com s'explica al llibre Manual de lucha contra el cambio climático, de l'editorial Libros en Acción, aquests processos de realimentació amplificada són activats, per exemple, en els mars i sòls, superfícies que actualment absorbeixen gran part del CO₂ (el 30% en tots dos casos, segons dades del Panel Intergovernamental sobre Canvi Climàtic, IPCC 10) i que en un futur podrien deixar de servir d'amortidors del canvi climàtic. Una cosa similar pot passar si s'allibera el metà retingut en el permafrost (sòl permanentment congelat a les regions periglaciars), que en l'hemisferi nord concentra una quantitat de gasos d'efecte d'hivernacle similar als que hi ha actualment en l'atmosfera. Un tercer exemple podria ser el bucle provocat pel desglaç d'àmplies regions, que deixarien de funcionar com a «miralls» i passarien a absorbir una quantitat major de radiació, incrementant amb això l'escalfament global. Si aquests processos es desencadenassin, la temperatura mitjana global podria arribar a augmentar de manera ràpida entre 4 i 6 °C, la qual cosa ens situaria en un (des)equilibri radicalment diferent del que coneixem.

Algunes de les greus conseqüències d'aquest procés, recollides pels successius informes de l'IPCC i altres estudis científics són:

— La disminució de les glaceres i l'augment de la dilatació de l'aigua, amb la consegüent pujada del nivell de la mar i la destrucció d'ecosistemes essencials.

— Les alteracions en els patrons de precipitacions i l'augment de la freqüència i intensitat dels fenòmens extrems (sequeres, grans incendis, huracans, pluges torrencials i inundacions...).

— Considerables pèrdues de biodiversitat.

— L'acidificació de les aigües, que afecta negativament el fitoplàncton —del qual depèn gairebé la meitat de la producció primària de la Terra— i destrueix els esculls de coral, autèntiques barreres protectores de les costes i hàbitat d'innombrables espècies marines.

Davant això, diferents estudis suggereixen que hauríem d'estabilitzar la concentració de CO₂ atmosfèric en no més de 350 ppm (parts per milió). Considerant que actualment la concentració és de més de 400 ppm, la reducció hauria de ser accelerada i immediata, per no demorar més el pic d'emissions. Aquests límits haurien de situar l'increment de la temperatura per sota d'1,5 °C respecte a nivells preindustrials.

Però la crisi climàtica no és només una emergència ecològica, és també una emergència social i un dels majors reptes als quals s'enfronta la humanitat. En aquest sentit, la FAO afirma que algunes de les principals repercussions en l'agricultura són l'augment de la incidència de la sequera i els fenòmens meteorològics extrems, la major intensitat de les pressions de plagues i malalties i la pèrdua de biodiversitat. Les previsions a llarg termini apunten a conseqüències negatives en la producció alimentària, que seran cada cop més greus després de 2030. En els pitjors escenaris, un augment de 4 °C a 5 °C pot contribuir a generar un context social d'escassetat i de lluita pels recursos essencials entre individus, grups i regions.

Una altra de les conseqüències socials d'extrema gravetat que apunten les Nacions Unides és que s'estima que hi ha al voltant de 64 milions de persones desplaçades pels efectes del canvi climàtic, i l'ACNUR calcula que l'escalfament global podria empènyer a l'exili mil milions de persones en les pròximes dècades. Són les «persones refugiades a causa del clima».

A casa nostra

La regió mediterrània, com ens mostra l'informe Canvi climàtic, impactes i vulnerabilitat a Europa, de l'Agència Europea de Medi Ambient, serà probablement una de les més afectades pels impactes negatius del canvi climàtic. De fet, alguns dels seus efectes com l'allargament de les onades de calor i el descens de les precipitacions, amb la consegüent disminució del cabal dels rius, ja es produeixen.

Aquests efectes negatius del canvi climàtic poden comportar greus sequeres, un menor rendiment dels cultius, pèrdua de biodiversitat, augment dels incendis forestals i altres conseqüències que repercutiran no només en el pla econòmic sinó també en la salut humana mateixa (producte de les onades de calor i les modificacions en la distribució d'unes certes malalties infeccioses).

Des de 1980 l'estiu s'allarga aproximadament un dia cada any, motiu pel qual tenim al juny temperatures pròpies de mitjan juliol. Aquestes circumstàncies repercutiran directament sobre sectors econòmics tan importants per al nostre Estat com el turisme, ja que l'augment del nivell de la mar reduirà o farà desaparèixer platges i passeigs, mentre que el descens de l'aigua disponible farà difícilment viables molts espais turístics de la costa sud i est. L'estrès hídric igualment posa en entredit la viabilitat de polítiques agràries enfocades a la sobirania alimentària. El canvi en els cultius, en la disponibilitat d'aigua, la fertilitat del sòl o les condicions d'hores de calor i fred anuals poden condicionar fortament el desenvolupament de pràctiques agràries enfocades al sosteniment alimentari de les societats futures.

Per tant, sí, actuar per fer front al canvi climàtic és una urgència. Tant des del punt de vista d'adaptació a uns escenaris incerts encara que previsibles ja per la comunitat científica, com, i sobretot, pel que fa a les actuacions i polítiques de mitigació que ajudin a frenar, i no a agreujar, les inèrcies acumulades pels

excessos de les societats industrialitzades de les economies globals que ens han conduït fins aquí.

Avui

El mes de desembre de 2020, Ecologistas en Acción va treure un petit dossier en què posava en evidència que cinc anys després de l'aprovació de l'Acord de París, la comunitat internacional segueix molt lluny del seu objectiu de limitar l'escalfament global en 1,5 °C. El retard de l'agenda internacional posa de manifest el fracàs dels acords internacionals.

En el marc de la situació més recent derivada de la pandèmia de la COVID-19, ens situam en un punt d'inflexió d'aquesta crisi sistèmica a la qual hem estat apuntant. La crisi climàtica i la pandèmia estan estretament relacionades. Totes dues són producte de la reducció de la biodiversitat i de la destrucció ambiental a escala planetària. El model de les societats actuals, sense límits en producció i consum, que hem de canviar per impedir l'increment de la temperatura global, haurà d'afrontar canvis profunds en la producció industrial, el transport, el turisme, les cures i el sector públic. Cap aquí apuntava el manifest del col·lectiu Divendres pel Futur (FFF) el passat 25 de setembre de 2020 amb motiu del Dia Mundial d'Acció pel Clima (27S): «Justícia climàtica per sortir de la crisi.» El manifest que acompanyava les protestes en més de 30 ciutats de l'Estat espanyol posava l'accent en cinc pilars esmentats i que les organitzacions de joves pel futur consideren clau per afrontar la transformació a un model més sostenible i respectuós amb totes les persones, els pobles i el planeta. En primer lloc, sobre el model industrial, assenyalaven la importància de fer front a l'explotació tant dels recursos com dels treballadors, així com la protecció d'aquests enfront dels inevitables canvis en la indústria i la necessitat d'una ocupació sostenible i de qualitat. A continuació, apel·laven a les cures i la necessitat fonamental de situar els processos de sosteniment de la vida en el centre d'una nova concepció del treball necessària en

la transformació ecològica. Quant al sector primari, destacaven el seu paper fonamental i la necessitat d'avançar cap a un model basat en els productes de proximitat i en la sobirania alimentària. Respecte al turisme, assenyalaven el profund impacte que ha tingut la COVID-19 sobre el sector, i com aquesta pandèmia ha deixat en evidència els perills de la sobreespecialització econòmica. Des d'aquest punt de vista, FFF feien un especial incís en la necessitat d'enfocar les polítiques cap un model basat en allò que és local i evitar el fenomen de les «ciutats aparador». Finalment, se centraven en el sector públic i la importància de blindar els serveis que cobreixen els drets essencials de la població, sempre objecte de retallades i privatitzacions.

El 15 de novembre de 2020 més de 100 organitzacions mundials es varen adherir a l'Acord de Glasgow, una xarxa global de la societat civil per prendre la iniciativa en l'acció contra el canvi climàtic i no esperar que l'acció vingui dels governs i institucions.

Més informació a:

<https://www.commondreams.org/views/2020/11/16/glasgow-agreement-plan-our-own?fbclid=IwAR14WNtDR5A9ZK7BF4fLbSXJOmjR9rQusLWbCizQwIFljLY9pTgbF94PcA>

<https://www.ecologistasenaccion.org/155915/acuerdo-de-glasgow-compromiso-climatico-de-los-pueblos/rdo-de-glasgow-compromiso-climatico-de-los-pueblos/>

Això no obstant, es comença a intuir que els fons europeus que s'han anunciat per a la recuperació dels Estats membres de la UE dels efectes econòmics i socials de la COVID-19 amenacen d'apuntalar el sistema fòssil, caduc i en mans dels grans interessos i mercats que ha conduït a la situació actual. Per aquest motiu, és més necessari que mai entendre que l'única sortida possible ha de dependre d'una plena integració dels principis de justícia ecològica i justícia social en les polítiques de futur.

«És moment», conclouïa el manifest, «d'impulsar el canvi que volem, un canvi que posi en el centre les persones, els cossos, els territoris i la Terra, sense deixar ningú enrere. [...] Actives i organitzades, continuem lluitant per la vida».

Universitat
de les Illes Balears

Oficina
de Cooperació al Desenvolupament
i Solidaritat OCDS

G CONSELLERIA
O AFERS SOCIALS
I I ESPORTS
B DIRECCIÓ GENERAL
COOPERACIÓ

Referències bibliogràfiques

CAMARGO, J.; MARTÍN-SOSA, S. (2019). [Manual de lucha contra el cambio climático](#). Madrid: Libros en Acción.

Ecologistas en Acción (2017). «[Caminar sobre el abismo de los límites. Políticas ante la crisis ecológica, social y económica](#)».

PICAZO, S. «[Entrevistes. Jorge Riechmann. Lo ecológicamente necesario es hoy políticamente imposible](#)». *El Crític*, 4 de març de 2020.

SOTO, J. «[La vacuna del coronavirus ya la teníamos, y nos la hemos cargado. Entrevista a Fernando Valladares](#)». *El Confidencial*, 28 d'abril de 2020.

[Manifiesto: Justicia climática para salir de las crisis](#)

Universitat
de les Illes Balears

Oficina
de Cooperació al Desenvolupament
i Solidaritat OCDS

G CONSELLERIA
O AFERS SOCIALS
I ESPORTS
B DIRECCIÓ GENERAL
COOPERACIÓ

Bibliografia / Recursos

Dossier d'Ecologistas en Acción. 2020. «[El acuerdo de París 5 años después: más cerca de superar los 2 °C](#)».

BAUTISTA, J. «[Refugiados climáticos: hablan las víctimas del calentamiento global](#)», *La Marea*, 24 de juny de 2017.

MALM, A. (2020). [Capital fósil: el auge del vapor y las raíces del calentamiento global](#). Madrid: Capitan Swing.

FERNÁNDEZ DURAN, R.; GONZÁLEZ REYES, L. (2018). [En la espiral de la energía V1 y V2. Historia de la humanidad desde el papel de la energía \(pero no solo\)](#). Madrid: Libros en Acción.

SUÁREZ, A. «[“El tiempo de las catàstrofes” \(2009\) de Isabelle Stengers](#)». *Revista Guay*, març de 2020.

Universitat
de les Illes Balears

Oficina
de Cooperació al Desenvolupament
i Solidaritat OCDS

G CONSELLERIA
O AFERS SOCIALS
I I ESPORTS
B DIRECCIÓ GENERAL
COOPERACIÓ

5

3. L'ecodependència i la interdependència com a resposta a les problemàtiques globals i locals.

Presentació

Entendre el funcionament de les societats capitalistes patriarcals sense defugir la complexitat de l'organització d'aquest sistema econòmic, polític i social a escala global, ens permet visibilitzar el paral·lelisme entre la dominació i devastació de la naturalesa i el sotmetiment de les dones, que són, en definitiva, les bases essencials sobre les quals el sistema se sosté, però que invisibilitza i considera com si fossin recursos inesgotables d'oferta infinita. Aquest fet ens permet adonar-nos que aquest sistema econòmic que estructura les nostres societats i dirigeix les polítiques en tots els àmbits (global i local) i en totes les dimensions de la vida, ignora dos conceptes clau per garantir la reproducció de la vida: la nostra ecodependència i la nostra interdependència.

L'ecofeminisme esdevé així un projecte polític, ecològic i feminista, a la vegada que legitima la vida i la diversitat i que qüestiona la injustícia global d'una cultura ecocida que serveix només per a l'acumulació de capital. Des d'aquesta perspectiva,

l'ecofeminisme denuncia, qüestiona i ofereix una alternativa a l'estructuració social, econòmica i política partint de la defensa radical de la vida.

Universitat
de les Illes Balears

Oficina
de Cooperació al Desenvolupament
i Solidaritat OCDS

G CONSELLERIA
O AFERS SOCIALS
I I ESPORTS
B DIRECCIÓ GENERAL
COOPERACIÓ

Objectius específics

Situar els conceptes de l'ecodependència i la interdependència en el marc dels drets fonamentals per sostenir la vida.

Entendre la connexió i paral·lisme entre la invisibilització i els atacs a les dones i a la naturalesa en les societats capitalistes patriarcals.

Visibilitzar l'ecofeminisme com una eina i proposta de transformació social que garanteixi la reproducció de la vida i ecojustícia global.

Universitat
de les Illes Balears

Oficina
de Cooperació al Desenvolupament
i Solidaritat OCDS

G CONSELLERIA
O AFERS SOCIALS
I I ESPORTS
B DIRECCIÓ GENERAL
COOPERACIÓ

Continguts

- Comunitat local-global: ciutats globals, homogeneïtat, desigualtats socials i territorials, desenvolupament local, Agenda 2030.
- Comunitat local i participació ciutadana: comunitat, identitat, participació comunitària, vincle territorial, territori, administració, entitats, societat civil.
- Convivència i transformació social: espais de participació col·lectiva, barreres en la participació, lideratges, sostenibilitat social i ambiental.
- Feminismes comunitaris: les dones oblidades, creativitat, afectes.

Ecodependència i interdependència: una primera aproximació al lligam entre l'ecologisme i el feminisme

En el context dels drets col·lectius, és a dir, els drets humans d'una comunitat relatius als seus interessos comuns i d'identitat, podem afirmar que són drets fonamentals el dret al desenvolupament humà, el dret a l'accés als recursos naturals, al patrimoni comú de la humanitat o el dret al medi ambient.

En definitiva, podríem parlar que existeix el dret col·lectiu d'accedir amb condicions d'equitat i justícia a les bases materials que sostenen la vida i possibiliten que aquesta es perpetui. És més, podríem introduir el concepte de sobirania col·lectives dels pobles o les comunitats, també com a drets col·lectius. Per exemple, podríem considerar drets col·lectius el dret a la sobirania alimentària, a la sobirania energètica, a la sobirania sobre l'ús i la gestió del territori i la biodiversitat, l'accés a l'aigua i, en definitiva, a tots els recursos necessaris per sostenir la vida. És a dir, des del punt de vista dels drets col·lectius, no només es tractaria de tenir garantit l'accés a un determinat recurs, sinó a poder decidir com el gestionam des del punt de vista del bé comú. El capitalisme globalitzat ha anat usurpant aquestes sobirania als pobles i regions i ha mercantilitzat l'accés als recursos, de manera que els drets essencials s'han convertit en molts de casos en mercaderies.

Un exemple. El cas de l'aigua

Campanya «Aigua, un dret i no una mercaderia»

Enginyeria sense Fronteres Catalunya

La dignitat humana i els ecosistemes

Avui dia, 663 milions de persones no tenen accés a fonts d'aigua potable i 2.400 no disposen del sanejament sostenible, principalment gent que viu en les àrees rurals o periurbanes d'Àsia i l'Àfrica subsahariana.

Un terç de la superfície terrestre està amenaçada per la degradació de les terres; la salut: el 85% de les malalties en els països en desenvolupament són d'origen hídric; l'alimentació: el 70% de la població vulnerable viu en zones rurals, on l'agricultura és l'activitat bàsica; l'educació i el gènere: la tasca d'obtenir aigua recau sobre les dones i els infants. Això repercuteix en l'escolarització, així com en les tasques domèstiques i activitats econòmiques, i en conflictes: l'aigua és un factor determinant en nombrosos conflictes armats existents i en conflictes socials i

d'inestabilitat política. Tots aquests impactes, en definitiva, afecten el desenvolupament humà.

Les causes que ens han portat a aquesta crisi són: la contaminació provocada per l'acció de l'home i per lleis ambientals ineficaces i insuficients; una mala gestió basada en les lleis del mercat d'oferta i demanda, que agreugen així el desequilibri existent entre la disponibilitat i el consum, gestions que moltes vegades desemboquen en una sobreexplotació del recurs; la falta de recursos i el deute extern fa que els governs no inverteixin suficientment en millores dels serveis i en infraestructures d'abastiment i sanejament d'aigua; i la deficient informació i participació ciutadana en les diverses etapes de la gestió.

Molt sovint es parla que les causes de la situació mundial de l'aigua són econòmiques, quan la situació mundial de l'aigua és, en realitat, fruit d'una manca de prioritat i voluntat política per capgirar aquesta situació.

Els serveis públics d'aigua i sanejament

Els serveis públics d'aigua i sanejament són de vital importància per a la consecució d'una vida digna de les persones i els pobles; per això, el 90% dels serveis d'aigua en el món són públics. Entre les seves funcions principals hi ha la cohesió social i la governabilitat dels territoris. A més, l'accés als serveis bàsics d'aigua i sanejament és la base per poder garantir el dret humà a l'aigua i al sanejament.

Aquells països que tenen un accés universal a l'aigua l'han aconseguit gràcies al sector públic. Tot i així, hem de construir una nova gestió pública que incorpori les noves necessitats i visions de l'aigua, que vetlli per la sostenibilitat, i no amb finalitats electoralistes a curt termini. Aquesta nova gestió s'hauria de basar en els principis següents:

- *Universalitat.* Accés universal als serveis públics d'aigua i sanejament per a tota la població, sense cap tipus d'exclusió.

- *Equitat.* Accés als serveis públics d'aigua i sanejament independentment de les condicions de raça i socioeconòmiques de la població.
- *Integritat.* Emmarcada en els serveis públics d'aigua i sanejament dins el cicle integral de l'aigua, incorporant-hi el clavegueram, el drenatge pluvial i el control de vectors.
- *Gestió pública.* La comprensió de serveis públics d'aigua i sanejament ha de ser, per definició, pública; aquests serveis han de ser oferts per entitats de naturalesa pública, en l'àmbit social i comunitari.
- *Participació i control social.* Hem d'incorporar la societat civil als serveis públics d'aigua i sanejament, per assolir-ne una gestió eficaç i sostenible des de la perspectiva social, ambiental i econòmica.
- *Intersectorialitat.* Cal fer possible el desenvolupament tant en les zones urbanes com les rurals des d'una visió ecosistèmica de l'aigua.
- *Qualitat del servei.* S'ha de garantir un servei amb regularitat, continuïtat, eficàcia, seguretat i qualitat en el subministrament.
- *Accés just.* La tarifa no ha de ser motiu de no accés a l'aigua i al sanejament bàsic; així, l'aigua hauria de ser assequible i poder-se finançar amb tarifes creuades o altres sistemes.
- *No lucratiu.*

La participació i el control social

En el marc de la gestió dels serveis públics d'aigua i sanejament, la participació i el control social en la gestió dels serveis comporten una oportunitat de construcció social:

- *Igualtat.* La participació pot generar igualtat d'oportunitats entre diversos actors i ciutadans per incidir en les decisions públiques, fet que beneficia aquells sectors de la població tradicionalment exclosos de la presa de decisions públiques. Al mateix temps, mitjançant pràctiques de participació ciutadana, pot aconseguir-se una millor redistribució dels recursos públics.

- *Ciutadania*. La participació estén els drets de la ciutadania, atorga noves llibertats i responsabilitats a l'exercici democràtic. Es potencien les capacitats, s'augmenta l'autoestima i es construeix una societat amb més justícia.
- *Confiança*. La participació permet la transparència i el control de la ciutadania, la qual cosa estableix noves relacions amb el govern i un acostament entre la ciutadania i la classe política i permet recuperar la legitimitat perduda per les formes de govern tradicional i fomentar la confiança.
- *Eficàcia*. Impulsar la participació ciutadana per obtenir una eficàcia més gran en l'elaboració de les polítiques públiques. Amb la participació ciutadana, la identificació de problemes és més ajustada a la realitat i les polítiques públiques responen millor a les necessitats col·lectives, són més funcionals i transparents.

Des de la campanya d'aigua exigim

Reconeixement de l'accés a l'aigua com un dret humà

1. És necessari que els governs reconeixin i implementin l'aigua com a dret humà per garantir un accés universal a l'aigua potable i al sanejament. Aquest dret ha d'incloure's en totes les constitucions dels països i en els principis bàsics de les Nacions Unides.

2. Així mateix, exigim el reconeixement de l'aigua com a dret al medi ambient per a la vida dels ecosistemes aquàtics i la preservació del recurs. Una gestió sostenible que protegeixi els cicles naturals de l'aigua, mantingui les funcions ecològiques i la qualitat de les aigües en els nostres rius i aqüífers. Aquest model de gestió també ha d'evitar la construcció de grans projectes d'infraestructures (preses, transvasaments, etc.), finançats mitjançant inversions públiques que promouen directament la comercialització de l'aigua per les grans corporacions.

3. Hem de garantir un accés físic, econòmic i informatiu a l'aigua, amb quantitat i qualitat suficients, base per a la vida i

el desenvolupament humà, així com també un sanejament sostenible.

4. És el sector públic, gestor del 90% dels serveis de l'aigua, l'únic ens capaç de garantir aquest accés i de vetllar pel dret humà a l'aigua i al sanejament. Així doncs, entenem que les inversions necessàries per garantir la seguretat i l'abastiment d'aigua sostenible en tot el món són una responsabilitat col·lectiva, que ha de ser pagada a través d'impostos generals.

No a la mercantilització

1. Denunciam les institucions financeres internacionals que, al servei de les grans corporacions privades, han definit l'aigua com a bé econòmic, subjecte a les regles de mercat. Per afrontar els reptes de l'aigua, cal posar fi a la mercantilització de l'aigua, autèntica causant i agreujant de la crisi d'aquest bé comú.

2. En aquest sentit, no acceptam les activitats de les transnacionals de l'aigua que reben el suport de les institucions financeres intermediàries (IFI) i les agències de cooperació dels països donants, com ara la privatització dels serveis d'aigua o l'explotació industrial d'aigua mineral embotellada. Transnacionals que cerquen nous mercats per a nous guanys, però que són incapaces de garantir-hi l'accés universal i, a més, es lucren de la crisi de l'aigua.

3. Atès el fracàs de les polítiques d'aigua que han marcat els organismes internacionals per fer front a aquesta situació, demanam un canvi d'orientació d'aquestes polítiques que ha de començar per treure l'aigua dels acords de l'Organització Mundial del Comerç (OMC) i de tots els acords comercials internacionals. A més exigim als governs que no donin suport als fòrums mundials il·legítims de l'aigua organitzats pel Consell Mundial de l'Aigua, un organisme privat sense cap legitimitat democràtica.

Una nova gestió pública

1. L'àmbit públic, social o comunitari ha d'assegurar que els models de gestió públics d'aigua siguin alhora cada vegada més eficients i avancin cap a una nova cultura de l'aigua, basada en polítiques de demanda i estalvi, planificació integral, foment de l'eficàcia i una gestió integral del cicle d'aigua.

2. La propietat, la gestió i el control del cicle integral de l'aigua han de ser públics i participatius a escala social i comunitària. Els principis de participació pública i democràtica, amb plena transparència i rendició de comptes, han de ser respectats.

3. Per tot això creiem que és important potenciar les col·laboracions entre entitats públiques d'aigua de diversos països. Així doncs, demanem que tots els governs donin suport des del punt de vista polític i financer a les diverses formes de col·laboració públiques i comunitàries, a través de la cooperació internacional per al desenvolupament i la cooperació financera per garantir l'accés a l'aigua, l'intercanvi de millors pràctiques entre les empreses públiques i les autoritats locals, així com models de participació i la solidaritat entre la ciutadania i les comunitats de diferents països i regions.

Però la sostenibilitat humana, social i ecològica no només depenen de l'accés als recursos per cobrir les necessitats biològiques i materials, sinó que també requereixen —per donar-se en condicions de dignitat— el dret a la satisfacció de les necessitats emocionals i afectives. Per tant, quan parlem de sostenir la vida, parlem no només del dret a accedir als béns materials que la sostenen i tenir-los garantits, sinó també del dret a gaudir de contextos i relacions de cura i afectes. Necessitats i drets que tenen a veure amb el cos, els sentiments i la ment de manera integrada. Unes necessitats la cobertura de les quals, majoritàriament, ha estat i és assumida per les dones en les nostres societats globals. Unes necessitats que són invisibilitzades, malgrat ser reconegudes també com a drets fonamentals en la Declaració Universal dels Drets Humans, que

corresponen i se satisfan a l'esfera privada i no són valorades en termes monetaris i, per tant, són menyspreades per l'esfera productiva mercantilista en la qual s'enfoca l'economia.

Així, constatarem que els recursos naturals i el treball de les dones són a la base de la satisfacció de les necessitats i els drets humans fonamentals.

Ens trobam, però, que les societats capitalistes i l'economia de mercat, per una banda, han assumit l'explotació dels recursos naturals sense atendre els límits biofísics, ni abordar la problemàtica de la generació de residus, en diverses formes (residus sòlids, contaminació de l'aire, contaminació de l'aigua), que superen la capacitat de la biosfera per degradar-los i incorporar-los a les dinàmiques ecosistèmiques, sense generar greus desequilibris. És per això que afirmam que el capitalisme global és un sistema ecocida, perquè ataca directament les bases materials que sostenen la vida, ignorant la nostra ecodependència. Per altra banda, ha ignorat la relació entre la producció de béns i mercaderies i la reproducció social de la força de treball: qui produeix i qui sosté al que produeix? És aquí on es constata la visió patriarcal del capitalisme global que ignora la nostra interdependència.

El sistema invisibilitza la contribució d'aquestes dues esferes sobre les quals se sosté, considerant les feines de cura —majoritàriament assumides per les dones— i els recursos naturals com si ambdós fossin recursos inesgotables d'oferta infinita.

En aquest sentit, podríem afirmar que el capitalisme ignora la «petjada ecològica», que fa referència a la sostenibilitat de la vida humana en la biosfera, fent visible el repartiment i el consum desiguals dels recursos; i la «petjada de cures», que faria referència a la sostenibilitat de la vida en condicions d'humanitat en la xarxa de relacions que la fa possible, fent visible l'aportació i la recepció desiguals d'energies afectives i cures entre homes i dones. Si el patriarcat capitalista ignora l'existència d'ambdues, és perquè nega la dependència humana, sigui la dependència de les

relacions afectives i de cures (interdependència) o la dependència de la naturalesa (ecodependència).

És aquí on un enfocament ecofeminista es fa imprescindible per subvertir l'ordre establert i aportar arguments i propostes per enfocar les societats no cap als beneficis capitalistes sinó cap als drets que garanteixen el sosteniment i la reproducció de la vida en condicions de justícia social i ambiental.

Una mirada al context global-local. L'ecofeminisme contra el feixisme estructural, la injustícia global i les falses solucions

Podem afirmar, una vegada més, que la concepció de l'economia a les societats capitalistes patriarcals gira entorn de la producció i l'acumulació de valor —de capital— des de la visió antropocèntrica i androcèntrica, això és, amb l'espècie humana per damunt de tot i, dins de l'espècie humana (antropocentrisme), amb l'home i els valors masculins com a punt de partida de totes les decisions (androcentrisme). Se situa en un marc creixentista, patriarcal, que se sosté sobre l'opressió i explotació, la desigualtat, la injustícia i la devastació i al voltant del qual s'han articulats unes polítiques i uns valors culturals hegemònics que, podem afirmar, han declarat la guerra a la vida: val la pena sacrificar-ho tot (ciutats, territoris, natura i persones) perquè l'economia creixi.

Això ens aboca a un sistema radicalment injust que tendeix a un col·lapse lent que provoca una degradació de la vida tant en el context global com en els contextos locals pròxims on es reproduïxen les mateixes lògiques globals i en totes les seves dimensions: espiral d'exclusió, violència, desigualtats, pobresa, canvi climàtic, contaminació, sobreexplotació, pèrdua de

biodiversitat, urbanisme mercantilista (ciutat-empresa), augment del poder corporatiu, necropolítica, etc.

Yayo Herrero afirma en el seu article «Límites, fascismo territorial y la derecha sin complejos», CTXT, *Contexto y Acción*, 30 de gener de 2009, que:

«El capitalismo mundialitzat ha intensificat els mecanismes d'apropiació de la terra, aigua, energia, animals, minerals i explotació del treball humà. Instruments financers, deute, companyies asseguradores, i tot un conjunt de lleis, tractats internacionals i acords constitueixen una vertadera arquitectura de la impunitat que aplanava el camí perquè els complexos entramats econòmics, transnacionals, recolzats en governs a diferents escales, expulsin els pobles i els desposseeixin dels seus béns, destrueixin territoris, desmantellin les xarxes de protecció pública i comunitària que existeixen i criminalitzin i reprimeixin les resistències que puguin sorgir. Aquest és el feixisme territorial que, com diu Boaventura de Sousa Santos, estableix les fronteres internes i externes que separen els qui hi són dedins d'aquells que són població sobrant. Un feixisme que s'amaga darrere una democràcia buida de contingut.»

És el que podríem anomenar un feixisme estructural inherent a la pròpia concepció de la configuració del sistema capitalista neoliberal globalitzat, que reproduïx a escala local totes les seves lògiques operatives i conseqüències devastadores.

Davant aquestes evidències cada vegada més clares de la violència intrínseca del sistema i el seu impacte irreversible sobre l'ecosistema terrestre i la degradació de la vida de les persones, ens trobam, però, que el capitalisme es reinventa contínuament i pretén continuar traient beneficis a costa de la reparació del dany que ell mateix provoca. D'aquesta manera, el capitalisme inventa instruments —com el mercat d'emissions— i discursos —com el New Green Deal o Nou Pacte Verd—, que pretenen continuar encoratjant aquest capitalisme del desastre entorn d'economies «verdes» que no són més que retocs cosmètics perquè no s'alteri

el fons, és a dir, l'estructura d'acumulació i explotació que no vol acceptar els límits.

Aquest capitalisme s'assenta també en la construcció cultural del que entenem com a progrés. Som éssers finits en un planeta finit però en una societat que no assumeix els límits, ni educa en la consciència dels límits. Una societat que treu valor a la cura de la vida mentre que s'emmiralla en un optimisme tecnològic pensant que ciència i tecnologia ens «salvaran» de l'abisme que hem induït. Unes concepcions culturals que desvien l'atenció del problema real de disponibilitat de recursos, la crisi global de les cures, els ritmes de consums i treball insostenibles i la violència estructural implícita al sistema. Per molts avenços tecnològics que hi hagi, aquests difícilment seran escalables i universalitzables.

Un exemple concret en l'àmbit de l'ecologisme és el del cotxe elèctric, que potser millora una part del problema de la contaminació, però al qual només pot accedir una part de la població. O el que passa amb les energies renovables o l'accés als productes derivats de la producció ecològica. Qui pot accedir-hi? Qui té l'opció de triar? Qui queda fora d'aquesta elecció? Es pot substituir tot el consum / les necessitats dins els paràmetres actuals de producció i consum amb energies renovables, cotxes elèctrics i agricultura ecològica? És escalable? És universalitzable? És sostenible (des del punt de vista social, ambiental i econòmic)?

Un exemple en l'àmbit del feminisme és la cadena global de cures. Per sostenir la gent del nostre entorn afectiu en un món productiu pensat només per a persones autònomes, sanes, sense càrregues (una realitat que no existeix però que el capitalisme inventa), hem de pagar dones d'altres països perquè facin aquestes tasques de cura, de manera que deixen sense atendre les necessitats afectives i d'atenció a les seves comunitats en els seus països d'origen. Una cadena marcada fortament pel classisme, l'explotació i la naturalització d'una situació de desigualtat, injustícia i opressió. El temps de la vida hauria de permetre que cobríssim nosaltres mateixos aquestes necessitats

essencials que ens marquen els ritmes vitals i biològics i la interdependència de la vida. O un altre exemple particularment exposat des del feminisme: per tal que el BBVA (sigles en castellà de «blanco, burgués, varón, adulto»), que és entorn del qual gira l'organització del sistema productiu, estigui en disposició de servir les dinàmiques de treball vinculades a la generació de riquesa, cal que algú, a casa, sostingui les necessitats afectives i emocionals d'aquest home, atengui la llar i tingui cura dels dependents (infants, gent gran, malalts)... Una feina invisibilitzada, no remunerada i majoritàriament sostinguda per les dones. En aquest marc, la inequitat, la injustícia i la desigualtat és també normalitzada pel sistema, que no garanteix l'assumpció de totes les esferes i dimensions del sosteniment de la vida per a tothom.

Si en un nou paradigma econòmic, l'accés a noves tecnologies o productes (verds) i la garantia dels vincles afectius i de cura que sostenen la vida i del temps per a aquestes tasques que garanteixen la reproducció de la vida i la vida en condicions de dignitat, no es garanteix que siguin universals i, en el cas de serveis i drets essencials, en tot cas, públics —residències, escoles, etc...—, es pot acabar caient en fórmules properes al feixisme: es garanteix la continuïtat de la vida de certs sectors —aquells que poden pagar— però se n'expulsa d'altres.

És en aquest punt on és fonamental que les mirades crítiques de l'ecologisme i el feminisme, actuant en els contextos locals, entenguin i atenguin la complexitat de les lògiques globals que sostenen el sistema i representen, en darrer extrem, les arrels de les opressions, injustícies i devastacions que es denuncien des de l'ecologisme i es confronten des del feminisme.

INTERDEPENDÈNCIA I RESPONSABILITAT Les contribucions teòriques feministes han estat fonamentals per ampliar la noció de justícia. Nussbaum (2010) introdueix el concepte d'interdependència global, basat en l'existència d'una responsabilitat mútua entre totes les persones i en la necessitat d'analitzar d'una manera crítica la connexió global-local i les conseqüències que se'n deriven.

Font: LaFEDEcat, «Educar per a futurs alternatius. Guia d'Educació per a la Justícia Global».

Les arrels culturals, polítiques i econòmiques que sostenen la subordinació estructural de les dones i el menyspreu a la cultura de les cures a les societats patriarcals, i les que sostenen la sobreexplotació i devastació de la naturalesa en les societats capitalistes són les mateixes, i per tant, les propostes per sortir-ne també necessàriament ho han de ser. És en la intersecció de totes aquestes desigualtats i opressions on l'ecologisme i el feminisme es troben per denunciar la invisibilització d'allò vertaderament fonamental per garantir la vida, i des d'aquí qüestionar els marcs hegemònics i proposar nous ordres socials des dels quals subvertir-los i generar respostes locals i properes per sostenir vides dignes, en els àmbits pròxims i locals, atenent sempre els impactes i les lògiques i injustícies globals que no volem continuar sostenint.

Resistències i alternatives des de l'ecofeminisme: posar la vida al centre

L'ecofeminisme és un moviment que ens permet conèixer-nos millor com a espècie, com ecodependents i interdependents i que, per tant, permet articular la política i l'economia entorn de la prioritat de sostenir vides reals i concretes, quotidianes i no qualsevol tipus de vida. Vides que mereixin la pena i l'alegria de ser viscudes i per a tot el món.

Yayo Herrero

La força del feminisme com a moviment social global és, per una banda, la seva història i, per l'altra, el fet de tenir la capacitat de qüestionar-ho tot per subvertir-ho tot: l'economia, el consum, l'organització política, la manera d'entendre la sexualitat, els

vincles, les relacions, el poder, la riquesa, la racialització... I des d'aquest «qüestionar-ho tot», sorgeix la desconstrucció de tot allò que ens ve donat i sobretot els valors socials sobre els quals assentam la nostra manera d'organitzar la vida. En aquest punt és quan el feminisme i l'ecologisme es troben per fer-nos la pregunta: Què és el que vertaderament sosté la vida? I des d'aquí analitzar i donar resposta a les diferents tensions que genera l'actual metabolisme social i econòmic.

Resistències

Així podem dir que el feminisme dona a l'ecologisme eines per generar resistències que qüestionen el fons i van a l'arrel del sistema per, des d'allà, generar utopies col·lectives que parteixin de la cura de les persones i de l'entorn que ens sosté en una concepció de simbiosi, interrelació, i col·lectivitat per comptes de fer-ho des de la concepció del sotmetiment, devastació i individualitat. Quines són les resistències?

- Subvertir el relat hegemònic que legitima l'exercici de la violència sistèmica contra cossos, territoris i recursos.
- Actuar des de la col·lectivitat, des de la consciència de les oprimides.
- Confrontar; qüestionar per desconstruir i reinventar.
- Impulsar iniciatives autogestionades per anar assolint, reivindicant i recuperant sobirania i drets col·lectius.
- Defensar el territori-cos, concepte vinculat als feminismes comunitaris. No hi ha vida humana al marge del cos, i de la mateixa manera, tota vida està arrelada a un territori. El nostre cos-territori és també el camp on el poder econòmic i patriarcal intenta dur la batalla. És territori de conquesta des de la perspectiva colonial del capitalisme patriarcal.
- Reivindicar —com fan autores com Lorena Cabnal i Sílvia Rivera Cusicanqui des dels feminismes comunitaris— l'existència d'una

multiplicitat de formes de pensar, conèixer, sentir i viure que han estat excloses del pensament hegemònic i que donen llum a pensar futurs possibles en el marc del concepte de justícia ecosocial.

Alternatives

El feminisme i l'ecologisme estan directament vinculats a l'ètica de la cura. Des d'aquí és des d'on es dona llum a diferents opcions i alternatives amb l'objectiu de generar espais al marge dels models hegemònics de producció, distribució i consum, d'organització social i de desobediència en el marc d'unes institucions segrestades pels poders i interessos dominants. Algunes teories i experiències que ja existeixen i que ens permeten recuperar l'articulació amb els altres, la capacitat de cooperar i de reinventar allò que és col·lectiu, són:

- l'economia social i solidària
- l'economia feminista
- l'urbanisme feminista
- les xarxes de suport mutu
- la producció local i agroecològica
- les cooperatives de producció i consum
- les cooperatives d'habitatge
- les cooperatives de crèdit
- les cooperatives energètiques
- les cooperatives de comunicació
- ...

Aquestes iniciatives representen maneres alternatives de produir, cuidar o distribuir, de gestionar la propietat, finançar

projectes i col·lectius, etc. Són iniciatives que ja són una realitat avui dia a les nostres societats i que generen alternatives dins la nostra quotidianitat, que és on es manifesten i expressen els malestars globals que genera el sistema actual. Però, alerta, qui se'n beneficia? Qui té l'oportunitat? Què passa amb els que no tenen veu ni capacitat per articular-se en el suport mutu? Alguns tenim opcions d'articulació i de consum que impliquen aquestes alternatives, però és evident que, ara per ara, no tothom pot optar-hi. Necessitam anar més enllà, perquè, si no, correm el risc de quedar-nos en subversions puntuals i individuals sense alterar el conjunt.

Els darrers anys, autores com Pilar Aznar i Ángela Barrón (2017) a l'article «El desarrollo humano sostenible: un compromiso educativo», publicat a *Teoría de la Educación. Revista Interuniversitaria*, plantegen la necessitat d'un pensament sistèmic i complex que articuli les necessitats i els condicionants globals amb les possibilitats i pràctiques locals. Per altra banda, Vanessa Andreotti planteja una concepció de justícia global equilibrada, que supera la dicotomia nord-sud i ens obliga a repensar-nos individualment i col·lectivament en les nostres relacions de poder, a assumir els nostres privilegis de classe, gènere, raça, sexe, etc., per avançar cap a models de justícia que impliquin reconeixement i reparació. Des de l'economia feminista, Silvia Federici recupera la idea del «comú», entesa com la cooperació amb els altres, la reconstrucció dels lligams que ha destruït el sistema capitalista, lligams amb les persones, amb la natura, amb els animals. Federici situa l'esperança en la capacitat de la societat per repensar les formes comunitàries de vida.

Així, cal treballar per una **nova concepció i organització social** comunitària i anar fent passes per construir un escenari postcapitalista que necessàriament, i en el marc institucional, haurà d'implicar polítiques fortes enfocades a la justícia ecosocial i al blindatge de la vida.

Un escenari de futur que haurà de generar un **nou sistema econòmic** enfocat a cobrir les necessitats i drets fonamentals

bàsics per sostenir vides dignes (aliment, energia, sobirania econòmica, habitatge, biodiversitat, salut, relacions, cures, reproducció...) per a tothom, i a garantir la reproducció de la vida, ara i en el futur (intergeneracionalitat). Una economia que haurà d'ajustar-se als límits biofísics i recuperar l'arrelament territorial i que, per tant, haurà d'enfocar-se cap al que podríem considerar necessitats estratègiques per sostenir la vida:

1. Relocalitzar la producció dels nous béns que es considerin essencials en el nou paradigma de producció per a la vida.

2. Reruralitzar-se recuperant sabers culturals vinculats a la gestió de la terra.

3. Apostar per la diversitat i la diversificació per comptes de l'especialització econòmica.

4. Ajustar el temps (ara socialment creat per servir el sistema econòmic i la producció) als ritmes biològics i ecosistèmics de cura de la vida.

Un escenari que haurà d'engendrar **noves polítiques** adreçades a la redistribució de la riquesa i dels béns, des de la justícia ecosocial, i a garantir els drets col·lectius bàsics per a tothom. Per tant, polítiques universalitzables i pensades per al bé comú, qüestionant i subvertint els valors culturals sobre els quals s'assenten les societats capitalistes actuals: què entenem per poder? Quina ha de ser la seva governança? Què entenem per riquesa? Què entenem per progrés? Quins són els objectius de la producció?..., tot posant al centre la vida i, hi insistim, des del principi bàsic i fonamental de justícia ecosocial.

Universitat
de les Illes Balears

Oficina
de Cooperació al Desenvolupament
i Solidaritat OCDS

G CONSELLERIA
O AFERS SOCIALS
I I ESPORTS
B DIRECCIÓ GENERAL
COOPERACIÓ

Referències bibliogràfiques

BOSCH, A.; CARRASCO, C.; GRAU, E. «[Verde que te quiero violeta. Encuentros y desencuentros entre ecologismo y feminismo](#)».

«[Tejer la vida en verde y violeta. Vínculos entre ecologismo y feminismo](#)», *Cuadernos de Ecologistas en Acción*. 2018.

HERRERO Y. «[Límites, fascismo territorial y la derecha sin complejos](#)», CTXT, Contexto y Acción, 30 de gener de 2009.

HERRERO, Y. (2013). «[Miradas ecofeministas para transitar a un mundo justo y sostenible](#)», FUHEM.

DELGADO, G. «[No se puede hablar de ecologismo ni de feminismo sin hablar de lucha de clases. Entrevista a Yayo Herrero](#)», *Mundo Obrero*, 5 de març de 2019.

PACHECO, A. «[Feminismo en tiempos de emergencia climática: ¿todas deberíamos ser ecofeministas?](#)», *Climàtica - La Marea*, 26 de juny de 2019.

Universitat
de les Illes Balears

Oficina
de Cooperació al Desenvolupament
i Solidaritat OCDS

G CONSELLERIA
O AFERS SOCIALS
I ESPORTS
B DIRECCIÓ GENERAL
COOPERACIÓ

Bibliografia / Recursos

MIES, M.; VANDANA S. (1997). [Ecofeminismo. Teoria, crítica y perspectivas](#), Madrid: Icaria.

HERRERO, Y. (2012). «[Propuestas ecofeministas para un sistema cargado de deudas](#)», *Revista de Economía Crítica*, 13.

PASCUAL RODRÍGUEZ, M.; HERRERO, Y. (2010). «[Ecofeminismo, una propuesta para repensar el presente y construir el futuro](#)», *Ecologistas en Acción. CIP-Ecosocial. Boletín ECOS*, 10, gener-març de 2010.

PULEO, A., TAPIA GONZÁLEZ, G. A.; TORRES SAN MIGUEL, L.; VELAZCO SESMA, A. (2015). [Hacia una cultura de la sostenibilidad: analisis y propuestas desde la perspectiva de genero](#). Departamento de Filosofía de la Universidad de Valladolid.

[Núm. 54 de la revista Ecología Política](#): «Ecofeminismes».

PULEO, A. (2011). [Ecofeminismo para otro mundo posible](#). Madrid: Ediciones Cátedra.

Universitat
de les Illes Balears

Oficina
de Cooperació al Desenvolupament
i Solidaritat OCDS

G CONSELLERIA
O AFERS SOCIALS
I I ESPORTS
B DIRECCIÓ GENERAL
COOPERACIÓ

5

4. Els moviments ecologistes: la justícia social, climàtica i ambiental

Presentació

Ni la societat, ni l'ésser humà, ni cap altra cosa ha de sobrepassar per ser bons els límits establerts per la Natura.

Hipòcrates (460-377 aC)

Justícia ecosocial, justícia climàtica, justícia global, justícia intergeneracional, es tracta de nous conceptes des dels quals es reclamen noves perspectives per abordar la lluita ecologista en els temps actuals.

Tots, en relació amb la necessitat d'atendre les desigualtats i injustícies inherents al model de desenvolupament actual i les estructures sobre les quals se sosté. Qualsevol d'aquests conceptes fa referència a la necessitat de situar les societats futures en un marc conceptual de desenvolupament que impliqui desmuntar les bases de les actuals societats capitalistes. Això és: atendre els límits físics planetaris, la realitat ecosistèmica de la qual som part, atendre les desigualtats d'oportunitats de les persones en funció del context en què neixen i es desenvolupen,

atendre la injustícia d'un model que parteix de la colonització dels països del Sud explotant i espoliant recursos i mà d'obra per a la cadena global de producció i de cures, atendre la injustícia intergeneracional: són les generacions futures les que pagaran les conseqüències de l'actual model del creixement il·limitat, centrat en l'acumulació de riquesa, i les polítiques neoliberals que donen la supremacia als marges de beneficis empresarials i als mercats globals.

Davant tot això, el moviment ecologista es resitua. Apareixen nous moviments i es plantegen nous reptes i noves estratègies també en el marc de la incidència política, la mobilització, l'educació per a la transformació social i la generació d'alternatives.

Universitat
de les Illes Balears

Oficina
de Cooperació al Desenvolupament
i Solidaritat OCDS

G CONSELLERIA
O AFERS SOCIALS
I I ESPORTS
B DIRECCIÓ GENERAL
COOPERACIÓ

Objectius específics

Dilucidar l'evolució de l'ecologisme a les Illes com un exemple concret de l'evolució del pensament i moviments ecologistes més ampli (en els països del Nord).

Percebre i entendre, davant els reptes socials, econòmics i polítics globals, la necessitat d'ampliar la visió del moviment ecologista cercant sinergies i complicitats amb altres moviments socials per tal d'esdevenir eines de transformació real.

Enfocar els reptes dels moviments socials, ecologistes en el marc de la justícia ecosocial per esdevenir una eina vertaderament transformadora.

Universitat
de les Illes Balears

Oficina
de Cooperació al Desenvolupament
i Solidaritat OCDS

G CONSELLERIA
O AFERS SOCIALS
I I ESPORTS
B DIRECCIÓ GENERAL
COOPERACIÓ

Continguts

Dels conflictes a la crisi i de la crisi a l'emergència. L'evolució de l'ecologisme contemporani a les Illes com a exemple

Resseguint la trajectòria del GOB (<www.gobmallorca.com>) com a entitat ecologista de referència a les Illes Balears des de 1973 i intentant fer-ne una anàlisi en perspectiva, podem afirmar que els inicis del GOB varen ser motivats pels primers conflictes ecològics importants que va començar a generar la implementació sobre el territori d'un model econòmic que va decidir apostar pel turisme com a principal sector productiu.

Aquest model econòmic començà el seu desenvolupament acompanyat d'un relat sobre les noves oportunitats, possibilitats i beneficis que generaria l'arribada del turisme per als residents, dels quals s'esperava que rebessin amb els braços oberts els visitants que, admirats de les nostres meravelles, ens visitarien i enriquirien. El model anà acompanyat també de les polítiques i inversions públiques necessàries, que anirien preparant el terreny dotant d'infraestructures i recursos —d'entre els quals el territori— aquest nou i esperat desenvolupament de la nova indústria. Tot això comença en l'època predemocràtica i és, precisament, el

1973 quan un grup d'amants de la naturalesa, sobretot de les aus, funda a Mallorca el GOB, el qual va començar a adonar-se que, per preservar les aus, calia cuidar també el seu entorn. Començava el boom del turisme, i es feia necessària una resposta per evitar que l'enlluernament pel negoci ràpid pogués posar en perill valors naturals únics.

Vist des d'avui, i des de la crítica i subversió del relat hegemònic, el que podem afirmar amb rotunditat és que el procés de desenvolupament de la indústria turística va ser i és similar a un procés de colonització: arriba la indústria turística, s'apropia del territori i els recursos i s'aprofita de la mà d'obra local per impulsar la maquinària. Ens en fa dependents i després ens sotmet a canvi d'un salari —per molt precari i miserable que sigui— mentre les elits s'enriqueixen i esperen les gràcies perquè ens han dut el «desenvolupament» i perquè, gràcies a ells, Mallorca va sortir de la «misèria». Un relat que ha perviscut al llarg de les dècades de turistització i que no és fins els darrers anys que s'ha posat fortament en qüestió en veure com, precisament, l'especialització en el monocultiu turístic ens ha convertit en una societat excessivament dependent i vulnerable, incapaç de garantir la reproducció de la vida en context de crisi —sigui climàtica, econòmica o sanitària.

De la «misèria» inicial, entesa com a falta de doblers, que no de recursos i possibilitats (vegeu l'article «I amb el turisme morí la indústria»), a la misèria actual, amb el concepte ampliat (falta de recursos per possibilitar una vida digna), l'ecologisme, a les Illes, ha passat per tres etapes:

- La primera, la vinculada a les lluites generades pels conflictes puntuals que acompanyaven la implantació del capitalisme extractivista i colonialista que representa la indústria turística (lluites toponímiques, els «salvem»): campanyes contra projectes urbanístics, per la protecció de topònims, espais naturals, contra noves urbanitzacions vinculades a l'especulació immobiliària, contra les grans infraestructures, per la denúncia de pèrdua d'hàbitats, espècies i biodiversitat, etc.

- La segona, la que ja indueix a abordar de manera més integral una crisi de model, perquè totes les alarmes relatives al sòl, l'aigua, els residus, l'energia, la contaminació, el transport, l'habitatge, la precarització, etc., fa estona que han saltat i cal anar a l'arrel darrera del problema. És el moment de les campanyes i mobilitzacions més enfocades a la necessitat d'un canvi de model econòmic i molt enfocades a la denúncia i la visualització dels impactes i les conseqüències negatives del monocultiu turístic intensiu.
- I la tercera, l'actual, la que ja ens duu a abordar la situació general i ecològica des de la perspectiva i la urgència de l'emergència que implica actuar per evitar el col·lapse del sistema.

És en aquesta darrera etapa en la qual ens trobam ara i que es contextualitza en un marc més ampli, tant de significació física (abast) com de continguts. Especialment, ara que sembla que les lògiques hegemòniques, globals i locals, es reinventen per ressituar-se després de la forta acceleració de la crisi econòmica i social derivada de l'esclat de la pandèmia global de la COVID-19.

I la reflexió portada més enllà de les Illes...

Hem fet un camí des de la tensió dels conflictes puntuals territorials i ambientals inicials, passant per la situació crítica de la crisi de model que s'ha desatès ignorant les alarmes ecològiques, socials i econòmiques denunciades, i arribant a l'emergència que implica intentar evitar el col·lapse, tant a escala local com a escala global. En aquest sentit, els moviments socials ecologistes enfocam la crisi climàtica com una de les qüestions bàsiques on hem de posar la mirada, però no només l'única. La crisi climàtica, la pèrdua de biodiversitat, la degradació i pèrdua de fertilitat del sòl, l'escassetat de recursos hídrics, la problemàtica de la contaminació per plàstics, etc., són les evidències del desequilibri ecològic generat per aquesta manera d'entendre la relació de l'espècie humana amb la natura, entesa des de la dominació. Però aquestes evidències no poden deslligar-se de les

desigualtats i injustícies socials, tant a les nostres societats com a escala global: la precarietat, l'exclusió, les migracions forçades, els conflictes i tensions entre pobles i nacions, el poder de les lògiques corporatives, l'augment de la repressió i la violència estructural, el deteriorament democràtic, etc. Tot va lligat i té les mateixes arrels. De fet, el geògraf anarquista Eliseé Reclús i posteriorment Murray Bookin anaven una passa més enllà amb el concepte d'ecologisme social, quan afirmaven que els problemes ecològics estan arrelats i profundament assentats en problemes socials, particularment en el domini dels sistemes polítics i socials jerarquitats, els quals han estat el producte d'una acceptació no crítica basada en la filosofia hipercompetitiva de «créixer o morir». D'aquest punt de vista, en segueix el raonament que aquests problemes ecològics no es poden entendre, ni molt menys solucionar, sense una comprensió adequada de la nostra societat actual i de les irracionalitats que la dominen.

És per això que cal enfocar les propostes ecologistes cap a un radical qüestionament del model social, polític i econòmic actual apuntant alternatives que ens permetin emancipar-nos d'aquestes lògiques per protegir la vida.

Noves iniciatives i moviments

És davant aquesta realitat complexa, la qual no es pot abordar solament des d'un dels prismes del conflicte actual entre el capital i la vida, que sorgeix una gran creativitat col·lectiva que pretén qüestionar i subvertir les lògiques del poder i els valors col·lectius que sostenen el sistema per generar espais de cura i resiliència recuperant sobiranes i construint així el relat col·lectiu d'aquells que, com va fer en el seu moment el moviment obrer, s'organitzen, conscients de la seva situació de classe oprimida, contra el poder i construint les seves pròpies alternatives, garantint la reproducció de la vida i des de la responsabilitat intergeneracional, per la justícia social i ecològica. Moltes iniciatives locals i de base sorgeixen així des dels marges,

alimentades pels desenvolupaments teòrics del decreixement, la transició, el bon viure, l'ecofeminisme, o la via de la simplicitat, i van fent camí cap a un model de societat en què una vida digna per a tothom pugui encabir-se amb harmonia i equilibri dins els ecosistemes dels quals som part integrant, sense devastar-los i enfocant cap a nous valors i noves maneres de concebre el que significa 'desenvolupament'. L'ecologisme esdevé, així, un element transversal i imprescindible d'aquestes noves mirades.

Per altra banda, i en el context global, sorgeixen arreu del món noves formes de mobilització, de participació política i d'organització. En aquest sentit, el 2018 vàrem veure com arreu del món naixien nous moviments ecologistes molt vinculats a la crisi climàtica i com els discursos i les protestes s'intensificaven i s'internacionalitzaven de manera decisiva i sense precedents davant la urgència de la situació. Es tracta de moviments majoritàriament de gent jove i estudiants que saben que són els que experimentaran les pitjors conseqüències de la crisi climàtica.

L'ecologisme, com a moviment de lluita en defensa del medi ambient, existeix des de fa més de cinquanta anys (es considera que la publicació l'any 1962 del llibre *Silent Spring*, de Raquel Carson, inaugurà l'ecologisme contemporani), molt lligat als processos de desenvolupament dels sistemes democràtics i al progrés de les llibertats civils, i sorgeix amb l'objectiu de conscienciar sobre els danys de l'ésser humà sobre el planeta en la seva carrera pel desenvolupament i en el marc de la industrialització. L'ecologisme se situà llavors en la denúncia, la incidència política i les mobilitzacions per actuar per un futur sostenible. Inicialment i durant dècades, aquest moviment ha estat liderat fonamentalment per ONG, com el GOB en el cas de les Illes. Amb l'emergència climàtica dels darrers anys, però, i com ja hem apuntat, sorgeixen nous moviments integrats per persones preocupades per la crisi climàtica que s'organitzen i actuen amb una agenda independent. Internet i les xarxes socials han possibilitat que gent de tot el món transversalitzàs i internacionalitzàs les seves lluites per una mateixa causa.

És el cas dels moviments Divendres pel Futur (FFF), moviment internacional, principalment estudiantil, que es manifesta per reclamar accions contra la crisi climàtica, inspirat en la figura impulsora de l'activista sueca Greta Thunberg, i Extinction Rebellion, que, pivotant sobre l'acció directa no violenta i la cultura regenerativa dins les entitats i col·lectius activistes, demanen: 1) que els governs diguin la veritat sobre la gravetat i la urgència climàtica, 2) que s'actui des d'ara amb polítiques legalment vinculades per reduir emissions a zero net el 2025 i frenar així la pèrdua dramàtica de biodiversitat, i 3) l'impuls de la democràcia real a partir de nous instruments com les assemblees ciutadanes per prendre decisions en matèria de justícia climàtica i ecològica.

També sorgeixen moviments de moviments, tant en l'àmbit local —seria el cas de l'espai La Vida al Centre, de coordinació d'entitats englobades en el marc d'un manifest de propostes per una transició ecosocial feminista a les Illes (www.lavidaalcentre.org)— com en els àmbits estatal i internacional. En aquest àmbit més global, podríem parlar de pla de xoc social que sorgeix a l'Estat espanyol arran de l'agudització de la crisi sistèmica derivada de la pandèmia global, o altres moviments més de caràcter climàtic internacional com By2020 We Rise Up, que pretén despertar consciències davant la urgència de la situació; o la iniciativa Climate Justice Action Network, que va néixer per generar una sèrie d'onades de resistència pel clima a l'àmbit europeu. En aquests espais de moviment de moviments, hi treballen conjuntament tant les organitzacions ecològiques més convencionals com els nous moviments emergents sorgits arran de la crisi climàtica i, en molts casos, altres col·lectius també vinculats a la justícia social, el feminisme, l'economia social i solidària, la defensa dels drets bàsics fonamentals, entitats que aposten per la cooperació transformadora, etc. I és que, avui, tot està lligat i es requereix una base social àmplia, integradora i transversal davant els reptes que haurem d'afrontar com a humanitat en aquesta crisi de la civilització.

Els reptes dels moviments ecologistes en temps de col·lapse: resistir, transgredir, desobeir i construir

La realitat dels moviments socials actualment és molt diversa, també en els corrents pròpiament ecologistes. Hi ha entitats ecologistes que continuen instal·lades en la visió més conservacionista, les quals alerten dels impactes i enfoquen les seves accions a la protecció d'espècies i espais sense qüestionar el model. Altres entitats se situen en la mitigació d'impactes: qüestionen, alerten i aposten per la minimització dels impactes ambientals de determinades polítiques, plans o projectes, sense qüestionar-ne el fons, legitimant en alguns casos iniciatives d'ecoblanqueig que permeten al sistema generar nous segments de mercat sota els conceptes de sostenibilitat, eco i verd. A parer nostre, però, i més enllà del paper més o menys institucionalitzat i immobilista de determinades entitats ecologistes, cal reprendre la idea del moviment ecologista com un moviment transformador que qüestiona i denuncia obertament, articula resistències, transgredeix els marcs reconeguts de les polítiques actuals i, si cal, indueix a la desobediència com a forma de resistència i mobilització. Només en aquest escenari, l'ecologisme pot entendre's com un moviment social de base, transformador i capaç de construir col·lectivament nous imaginaris i noves formes d'organització social, econòmica i política que encari les crisis múltiples i garanteixi la reproducció de la vida en la biosfera.

En aquest sentit, apuntam el que consideram que serien tres àmbits clau de les lluites ecologistes en el temps actual d'emergència i col·lapse:

1. Despertar consciències: cal obrir els ulls i qüestionar el model actual de progrés que ens ha induït a una crisi ecològica i social sense precedents. Cal reconduir valors per tal d'entendre

que tots estam al mateix vaixell i que cal apuntar a la interseccionalitat de les lluites socials, plurals i diverses, per esdevenir col·lectivitat i, des d'aquesta concepció, generar un relat compartit que ens permeti mirar cap a horitzons emancipadors possibles en un planeta finit.

2. Visió global, integral i integradora, interseccional i intergeneracional per a la transformació radical. Cal donar complexitat a la mirada des de l'ecologisme. Els conceptes de justícia global, justícia social, justícia ecològica, justícia climàtica, justícia intergeneracional, justícia..., han de ser conceptes clau i irrenunciables a l'hora de generar propostes i alternatives, perquè ens obliguen a entendre que el dret a la vida, a una vida digna, depèn necessàriament que sigui universalitzable i escalable. Aquí i a qualsevol part del món. Ara i en el futur.

3. La disputa del «temps». Cal reconquerir el concepte «temps», també en els moviments socials i en els àmbits públic i privat (que també són polítics, com es reclama des dels feminismes). Ens movem en un escenari d'urgència, d'emergència, que paradoxalment ens duu a proposar mesures de desacceleració dels ritmes de vida imposats pels cicles de creixement de les economies capitalistes. Cal atendre els cicles ecosistèmics i biològics per entendre que cap societat no podrà perpetuar-se si continuam forçant i desatenent els cicles de reproducció de la vida. Cal també, i en el si dels moviments ecologistes, atendre els temps de les persones que en formam part, cal enfocar la militància i l'activisme des d'una nova cultura regenerativa, que tingui cura també de les necessitats i els temps vitals de les persones i reforçar les xarxes afectives que construeixen comunitat des de les vides concretes, en totes les seves dimensions. Cal atendre també i no menystenir, des dels moviments socials, les cures i el temps; només transformant les dinàmiques pròpies de lluita col·lectiva podrem també transformar el món.

Universitat
de les Illes Balears

Oficina
de Cooperació al Desenvolupament
i Solidaritat OCDS

G CONSELLERIA
O AFERS SOCIALS
I I ESPORTS
B DIRECCIÓ GENERAL
COOPERACIÓ

Referències bibliogràfiques

HERRERO, Y. (2006). «[Dossier. El movimiento ecologista ante el deterioro global: retos y utopías](#)», *Psychosocial Intervention*, vol. 15, 2, Madrid.

OMEDÉS, E. «[Salvando el “Planeta A”: Los nuevos movimientos contra el cambio climático](#)», *20 Minutos*, 5 de desembre de 2019.

LÓPEZ MENDOZA, I. «[El ecologismo y los movimientos ecologistas](#)», *Crítica*, juliol de 2019.

MARCELLESI, F. (2008). «[Historia del movimiento ecologista y verde \(Parte I\): Génesis y toma de conciencia](#)», *EcoPolítica*.

MARCELLESI, F. (2008). «[Historia del movimiento ecologista y verde \(Parte II\): Hacia la Ecología Política](#)», *EcoPolítica*.

Universitat
de les Illes Balears

Oficina
de Cooperació al Desenvolupament
i Solidaritat OCDS

G CONSELLERIA
O AFERS SOCIALS
I ESPORTS
B DIRECCIÓ GENERAL
COOPERACIÓ

Bibliografia / Recursos

SVAMPA, M. «[¿Hacia dónde van los movimientos por la justicia climática?](#)» *Nueva Sociedad*, NUSO, 286. Març-abril de 2020.

KUCHARZ, T. «[La Justicia Climática como reto social y político](#)», *Ecologistas en Acción*

JANER TORRENS, A. «[L amb el turisme morí la indústria](#)», *Ara Balears*, 21 de novembre de 2020.

PIGOT, A. «[La revolucionaria “cultura regenerativa” de Extinction Rebellion](#)», *Open Democracy*, 5 de juny de 2019.

PRATS, F.; HERRERO, Y.; TORREGO, A. «[La gran encrucijada sobre la crisis ecosocial y el cambio de ciclo histórico](#)», *FUHEM*, febrer de 2017.